

บทที่ 6

ความล้มเหลวในการดำเนินยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ต่อประเทศไทย:

กรณีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยในปี พ.ศ. 2519

ในบทที่ 5 เราได้เห็นแล้วว่า การล่มสลายของอินโดจีน ทำให้บริบทความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ในช่วงรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งของไทยเปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากการที่นักการเมือง และรัฐบาลจำเป็นต้องแสดงท่าทีที่ชัดเจนในการเรียกร้องให้ถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ประเด็นนี้นอกจากจะลดแรงกดดันจากสาธารณชนแล้ว ยังเชื่อมโยงกับการเปิดความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีนด้วย ในขณะเดียวกัน ชนชั้นนำ และประชาชนในสังคมไทยมีปฏิกิริยาต่อการล่มสลายของอินโดจีนแตกต่างกันเป็น 2 ฝ่าย ในส่วนของชนชั้นนำ ได้สะท้อนออกมาในรูปของการแสดงท่าที และดำเนินนโยบายที่ขัดแย้งกันของฝ่ายกองทัพ ที่ยังคงต้องการให้กองกำลังของสหรัฐฯ อยู่ในประเทศต่อไป เพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ ให้แก่ไทย และฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศที่ต้องการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหรัฐฯ โดยการออกมามีมติในการปรับความสัมพันธ์กับประเทศอินโดจีน ในขณะเดียวกัน ก็พยายามสื่อสารว่า หลังจากที่ยินโดจีนได้ล่มสลายแล้ว กองกำลังสหรัฐฯ ในประเทศไทย และการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องกับสหรัฐฯ เป็นหลักนั้น อาจไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป และในส่วนของประชาชนทั่วไปได้แสดงออกมาในรูปของกลุ่มพลังสังคมฝ่ายซ้าย นำโดยกลุ่มนิสิตนักศึกษา ที่มีการเคลื่อนไหวให้ถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หลังจากที่ยินโดจีนล่มสลาย และสหรัฐฯ ไม่จำเป็นต้องมีปฏิบัติการในอินโดจีนอีกต่อไป และกลุ่มพลังสังคมฝ่ายขวา ที่หวั่นวิตกกังวลภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ที่เพิ่มขึ้นหลังการล่มสลายของอินโดจีน และต้องการให้กองกำลังสหรัฐฯ ยังคงอยู่เพื่อปกป้องประเทศไทยจากการโจมตีของคอมมิวนิสต์

ความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ที่เปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากประเด็นปัญหาความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ตั้งแต่กรณีจดหมายปลอมของซี.ไอ.เอ. กรณีวินาศกรรมบ้านนาทราย และจลาจลแยกพลับพลาไชย เป็นต้นมา ที่มีผู้นำมาเชื่อมโยงกับความพยายามของสหรัฐฯ ที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย กรณีทหารค่ายรามสูรทำร้ายคนไทย และที่สำคัญที่สุดคือ กรณีมาฮาเกช ซึ่งเป็นกรณีสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงหัวใจของความขัดแย้งในความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ในสมัยของรัฐบาลคึกฤทธิ์ และในอีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการดำเนินการของกระทรวงการต่างประเทศของไทย ที่มีแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ขัดแย้งกับ

ผลประโยชน์ของสหรัฐฯ โดยเฉพาะในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามกับเอกสิทธิ์ทางการทูตของกำลังพลของสหรัฐฯ และการใช้ประโยชน์จากฐานทัพของสหรัฐฯ ในประเทศไทย ซึ่งนอกจากจะเป็นการก่อให้เกิดความไม่พอใจต่อฝ่ายผู้กำหนดนโยบายสหรัฐฯ แล้ว ยังแสดงถึงความขัดแย้งระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ กับผู้นำทหาร ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างอย่างชัดเจนคือ การดำเนินการต่าง ๆ ของกระทรวงการต่างประเทศ ที่เป็นการผลักดันให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ตามกำหนดเวลา ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจให้แก่กองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กลุ่มทหารเก่า” ซึ่งมีความหวั่นวิตกเกี่ยวกับอิทธิพลของฝ่ายซ้าย ที่ทหารกลุ่มนี้มองว่า มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสังคมไทย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว รัฐบาลพลเรือนของไทยย่อมไม่อาจจะละเลยความคิดเห็นที่แตกต่างของฝ่ายทหารได้ เนื่องจากปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลศึกฤทธิ์คงอยู่ได้ ก็คือการได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทหารเหล่านี้มีอิทธิพลทางการเมืองต่อพรรคการเมืองหลายพรรคที่เป็นพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะพลเอกกฤษณ์ สีวะรา อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งแม้ว่าจะได้เกษียณอายุราชการไปในปี 2518 แต่ก็ยังคงมีอิทธิพลในการควบคุมทหารมิให้เข้ามาแทรกแซงการเมือง

เป็นที่รู้กันว่า พลเอกกฤษณ์ สีวะรา นั้น ต้องการที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง แต่ก็ตระหนักดีว่า ผู้ที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองในยุคหลัง 14 ตุลาฯ นั้น จะต้องอยู่ภายใต้รัฐบาลและนายกรัฐมนตรีที่เป็นนักการเมืองจากการเลือกตั้ง ดังนั้น เขาจึงได้เลือก แนวทางการสนับสนุนงบประมาณให้แก่พรรคการเมืองสายทหารหลายพรรค และได้ใช้อิทธิพลในการช่วยสร้างเสียงสนับสนุนในสภาสำหรับรัฐบาลที่มีศึกฤทธิ์เป็นผู้นำ¹ อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกฤทธิ์ได้กำหนดเส้นตายการถอนทหารสหรัฐฯ ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 กฤษณ์ก็ได้ยุติการสนับสนุนรัฐบาลศึกฤทธิ์ และกองทัพก็ได้กดดันให้ศึกฤทธิ์ลาออก และยุบสภาในวันที่ 11 มกราคม 2519² อย่างไรก็ตาม การลาออกจากตำแหน่งของศึกฤทธิ์อาจจะมองได้ว่าเป็นการให้ประชาชนตัดสินใจในประเด็นที่สำคัญยิ่งในสังคมคือ สถานะของกองกำลังสหรัฐฯ ในประเทศไทย ทั้งนี้ ศึกฤทธิ์มีความเชื่อมั่นว่า เสียงส่วนใหญ่ในสังคมต้องการให้มีการถอนทหารออกไป ดังจะเห็นได้จากการที่เขาเลือกที่จะลงรับเลือกตั้งในเขตดุสิตซึ่งเป็นเขตที่มีทหารเป็นจำนวน

¹ National Archives, FCO 15/2192. Subject “Thailand: Annual Report for 1975,” Her Majesty’s Ambassador at Bangkok (D L Cole) to the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs. January 1, 1976.

² Paul M. Handley. *The King Never Smiles: A Biography of Thailand’s Bhumibol Adulyadej* (Connecticut: Yale University, 2006) 229.

มาก ในอีกแง่หนึ่ง อุปทูตอังกฤษมองว่า การยุบสถาบันเป็นความฉลาดของคิกฤทธิ เพราะทำให้เขายังคงอยู่ในตำแหน่งในฐานะรัฐบาลรักษาการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่ดำเนินการจัดการเลือกตั้ง คิกฤทธิหวังว่าการเลือกตั้งจะทำให้เขาเป็นผู้นำรัฐบาลที่มีจำนวนพรรคการเมืองน้อยลง³

สาระสำคัญของบทนี้ จะเป็นการอภิปรายถึงความล้มเหลวของสหรัฐฯ ในการดำเนินยุทธศาสตร์ต่อประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2519 หลังจากที่อินโดจีนล่มสลายและสหรัฐฯ ไม่มีความจำเป็นต้องคงกองกำลังขนาดใหญ่ไว้ในประเทศไทยอีกต่อไป ได้มีการตกลงจะถอนกำลังส่วนใหญ่ออกจากประเทศไทยซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ สิ่งที่สหรัฐฯ ต้องการคือการรักษากฎาปฏิบัติการด้านข่าวกรองที่เรียกว่าค่ายรามสูร รวมทั้งกำลังพลที่ต้องปฏิบัติงานในฐานะทัพที่สหรัฐฯ จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ เช่น ฐานทัพที่อุ้มตะเกา และนครราชสีมา และเอกลักษณ์ของกำลังพลเหล่านั้น ตลอดจนเจตคติในการกลับเข้ามาใช้ฐานทัพบางแห่งที่ถูกปิดไป ความต้องการดังกล่าวของสหรัฐฯ เกิดขึ้นในบริบทของความขัดแย้งในสังคมไทย จากการที่รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กำหนดเส้นตายในการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย โดยรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่ผ่านมา ซึ่งจะครบกำหนดในวันที่ 20 มีนาคม 2519 และรัฐบาลได้ให้เวลาแก่สหรัฐฯ ในการเตรียมการ เพื่อที่จะถอนทหารและยุติการดำเนินการของฐานทัพและฐานปฏิบัติการต่างๆ หรือส่งมอบให้แก่ประเทศในภายในระยะเวลา 4 เดือน คือ ถึงวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 ท่าทีของฝ่ายไทยคือการยื่นข้อเสนอ 7 ข้อ โดยกระทรวงการต่างประเทศของไทย เพื่อที่จะทบทวนข้อตกลงที่ได้เคยทำไว้ระหว่างไทย – สหรัฐฯ ทั้งหมด ให้มีความเป็นธรรมในฐานะประเทศที่เท่าเทียมกัน

ช่วงท้ายของบท จะเป็นการอภิปรายถึงผลของการดำเนินการของกระทรวงการต่างประเทศของไทย รวมทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ ในประเทศไทย ที่ก่อให้เกิดอุปสรรคจนทำให้ในที่สุดสหรัฐฯ ได้ตัดสินใจปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการในประเทศไทยต่อไป รวมทั้งเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือ เหตุการณ์ความรุนแรงและรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และมุมมองของสหรัฐต่อการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

³ National Archives, FCO 15/2192. Subject “Thailand: Annual Report for 1975,” Her Majesty’s Ambassador at Bangkok (D L Cole) to the Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs. January 1, 1976.

กระทรวงการต่างประเทศของไทย กับข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ

การยุบสภาของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ทำให้รัฐบาล และนายกรัฐมนตรีของไทยอยู่ในสถานะรักษาการจนกว่าจะมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ และมีรัฐบาลใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่บริหารประเทศ โดยหลักการ และมารยาททางการเมืองนั้น รัฐบาลรักษาการไม่ควรมีบทบาทใดๆ ในการกำหนดและดำเนินนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อประเทศในระยะยาว การอยู่ในสถานะรัฐบาลรักษาการของรัฐบาลคึกฤทธิ์ จึงเปิดโอกาสให้ฝ่ายข้าราชการประจำที่มีบทบาทในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ได้แก่ ฝ่ายข้าราชการประจำในกระทรวงการต่างประเทศ ได้เข้ามาคุมบังเหียนในการกำหนดนโยบายต่างประเทศแทนฝ่ายการเมืองคือ นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ในช่วงเวลาที่เรียกได้ว่าเป็นช่วงวิกฤตของความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ ก่อนกำหนดเส้นตายการถอนทหารออกจากประเทศไทย ในวันที่ 20 มีนาคม 2519

ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นที่ประกอบด้วยบันทึกข้อความ และรายงานการประชุมของกระทรวงการต่างประเทศไทยในช่วงต้นปี 2519³ แสดงให้เห็นถึงความสนใจเป็นพิเศษของกระทรวงการต่างประเทศของไทย ต่อบทบาท และหน้าที่ รวมทั้งเอกสิทธิ์ของกองกำลังของสหรัฐฯ ที่จะคงอยู่ในประเทศไทยต่อไป หลังกำหนดเส้นตายการถอนทหารสหรัฐฯ ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ซึ่งทางสหรัฐฯ ได้เสนอให้คงไว้จำนวน 2,949 คน⁴ รวมทั้งได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อฐานปฏิบัติการด้านข่าวกรองของสหรัฐฯ คือ ค่ายรามสูร ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่า เป็นโครงการที่สหรัฐฯ ได้ประโยชน์อย่างมากในด้านยุทธศาสตร์ข่าวกรอง

³ ตัวอย่างของเอกสารเหล่านี้บางส่วน เช่น กระทรวงการต่างประเทศ. “ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการวิจัยระบบสื่อสาร โทรคมนาคม”. ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี. [จดหมายราชการ] 7 มกราคม 2519. (ที่ กต 1303/530) กระทรวงการต่างประเทศ. “การประชุมคณะกรรมการข่าวกรองทางการสื่อสาร. นายวรพูน ชัยนาม หัวหน้ากองอเมริกา ถึง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ”. [ร่างบันทึกราชการ] มกราคม 2519 (ไม่ปรากฏเลขหนังสือ, กระทรวงการต่างประเทศ. “ข้อพิจารณาสำหรับการปรึกษาหารือร่วมกับผู้แทนหน่วยราชการอื่นเกี่ยวกับความร่วมมือกับสหรัฐฯ”. [บันทึก] 29 มกราคม 2519 (ลับ) กระทรวงการต่างประเทศ. “การเจรจากับสหรัฐฯ เกี่ยวกับความร่วมมือในโครงการรามสูร และอื่นๆ”. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง เสนาธิการทหาร. [จดหมายราชการ] 6 กุมภาพันธ์ 2519. (ที่ กต. 0303/5216 ลับมาก ค่วนที่สุด) เป็นต้น

⁴ กระทรวงการต่างประเทศ. “การเจรจากับสหรัฐฯ เกี่ยวกับความร่วมมือในโครงการรามสูร และอื่นๆ”. กองอเมริกา กรมการเมือง ถึงปลัดกระทรวงการต่างประเทศ. [บันทึกราชการ] 23 กุมภาพันธ์ 2519. (ไม่ปรากฏเลขหนังสือ ลับมาก)

(strategic intelligence) โดยที่ฝ่ายไทยไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ จึงน่าจะมีข้อต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของประเทศไทยในระยะยาว⁵ เหตุผลที่กระทรวงการต่างประเทศเห็นว่าควรมีการทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหรัฐฯ ใหม่ นั้นเป็นเพราะกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่าข้อตกลงที่เป็นอยู่มิได้ผ่านกระบวนการที่ถูกต้อง เนื่องจากส่วนใหญ่เกิดจากการตกลงระหว่างฝ่ายทหารของไทยและสหรัฐฯ⁶

จากการประชุมหารือร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการประชุมภายในของกระทรวงการต่างประเทศเองหลายครั้ง เพื่อกำหนดท่าทีที่เหมาะสมในการเจรจาต่อรองกับสหรัฐฯ ที่ต้องการคงกองกำลังบางส่วนไว้ในประเทศไทยต่อไป หลังวันที่ 20 มีนาคม 2519 ในที่สุด กระทรวงการต่างประเทศของไทยก็ได้แสดงท่าทีออกมาอย่างชัดเจนในรูปของการยื่นข้อเสนอ 7 ข้อ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2519 เรียกร้องให้มีการทบทวนข้อตกลงทั้งหมดเกี่ยวกับกองกำลังของสหรัฐฯ ในประเทศไทย ที่ครอบคลุมถึงยุทธโศปกรณ์ต่างๆ ของสหรัฐฯ ในประเทศไทย รวมทั้งฐานจารกรรมข้อมูลลับคือ ค่ายรามสูร ประเด็นที่สำคัญคือ สหรัฐฯ จะส่งมอบยุทธโศปกรณ์อะไรบ้างให้กับไทย และอะไรจะยังคงเป็นของสหรัฐฯ รวมทั้งการคงทหารสหรัฐฯ จำนวนเท่าไรในประเทศไทย รายละเอียดของหลักการ 7 ข้อมีดังนี้

⁵ กระทรวงการต่างประเทศ. “ข้อพิจารณาสำหรับการปรึกษาหารือร่วมกับผู้แทนจากหน่วยราชการอื่นเกี่ยวกับความร่วมมือกับสหรัฐฯ”. นายวรพุทธ ชัยนาม หัวหน้ากองอเมริกา. [บันทึกราชการ] 29 มกราคม 2519. (ไม่ปรากฏเลขหนังสือลับ)

⁶ กระทรวงการต่างประเทศ. “การเจรจากับสหรัฐฯ เกี่ยวกับการถอนทหาร และโครงการรามสูร”. [บันทึกราชการ] 11 มีนาคม 2519. (ไม่ปรากฏเลขหนังสือด่วนมาก)

1) สถานที่ และเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ที่มีอยู่ตามโครงการความร่วมมือที่สหรัฐฯ เสนอ จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของศาลไทย เว้นแต่จะมีความตกลงร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับ รัฐบาลสหรัฐฯ ยกเว้นให้เฉพาะกรณี

• 2) สถานที่ และเจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะต้องไม่กระทำการอันเป็นการคุกคามหรือ แทรกแซงอธิปไตยของประเทศอื่น

3) เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์และผลประโยชน์ร่วมกันของความร่วมมือนี้ รัฐบาลไทยต้องได้รับรายงานเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง รายงานดังกล่าวต้องรวมถึงข้อสนเทศและข้อมูลอันเป็นผลงานของโครงการด้วย

4) ในระหว่างการดำเนินงานตามโครงการความร่วมมือนี้ เจ้าหน้าที่สหรัฐฯ จะต้อง ฝึกสอนเจ้าหน้าที่ไทยเพื่อให้มีขีดความสามารถเข้ารับหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ โดยเร็ว

5) เจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ที่จะเข้ามาดำเนินการในโครงการที่ได้รับอนุมัติจะมีจำนวน เพียงเท่าที่รัฐบาลไทยอนุญาต

6) เจ้าหน้าที่ดังกล่าวของสหรัฐฯ จะได้รับเอกสิทธิ์เพียงเท่าที่ผู้เชี่ยวชาญทางเทคนิค จากต่างประเทศได้รับอยู่

7) ความตกลงใด ๆ ที่มีขึ้น เกี่ยวกับความร่วมมือในอนาคต จะมีอายุ 2 ปี ซึ่งเมื่อ ครบกำหนดดังกล่าวแล้วก็อาจต่อไปอีกถ้าเป็นการสมควร หรืออาจยกเลิกก่อนได้ โดยฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งแจ้งยกเลิกเป็นการล่วงหน้า⁷

เมื่อผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐฯ ซึ่งเมื่อรับทราบข้อเสนอดังกล่าวแล้ว ก็ได้มี การนำเข้าที่ประชุมกระทรวงการต่างประเทศเพื่อพิจารณาในทันที ประเด็นสำคัญคือ ข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่ผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐฯ ไม่ได้คาดคิดมาก่อน เนื่องจากได้ตกลงเรื่องการถอนทหารกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ต่างประเทศ ชาดิชาย ชุนหะวัน และนายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมช ดังที่กล่าวถึงในบทที่ ผ่านมา เรียบร้อยแล้ว จึงมิได้มีการเตรียมการในการรับมือกับข้อเสนอเหล่านี้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในเวลาเพียง 1 เดือน ก่อนกำหนดเส้นตายการถอนทหารในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ยิ่งไปกว่านั้น สาระสำคัญของข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ ยังเป็นสิ่งที่สหรัฐฯ เนื่องจากไม่ ต้องการให้มีการตั้งเงื่อนไขใด ๆ กับกองกำลังของตนไม่สามารถรับได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

⁷ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือที่ 6/2519 การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจาก ประเทศไทย หน้า 63.

ในข้อ 4 ที่ระบุให้เจ้าหน้าที่ของสหรัฐฯ ฝึกสอนเจ้าหน้าที่ชาวไทยเพื่อให้มีขีดความสามารถเพียงพอที่จะเข้าไปปฏิบัติงานในโครงการรามสูร เนื่องจากค่ายรามสูรนั้นเป็นโครงการลับสุดขั้วของทางการสหรัฐฯ ซึ่งไม่สามารถเปิดเผยขั้นตอนการปฏิบัติงาน หรือข้อมูลใดๆ ให้แก่ประเทศอื่นล่วงรู้ได้ และข้อ 6 ที่เป็นการจำกัดเอกสิทธิ์ที่เจ้าหน้าที่ของสหรัฐฯ ที่ปฏิบัติงานอยู่ในค่ายรามสูรจะได้รับ ซึ่งผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐฯ วิตกว่า อาจทำให้เจ้าหน้าที่ของสหรัฐฯ ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและอำนาจศาลไทย โดยปราศจากเอกสิทธิ์คุ้มครองใดๆ อันอาจนำไปสู่สถานการณ์ไม่พึงประสงค์ที่จะส่งผลกระทบต่อกำลังพลทั้งหมดของสหรัฐฯ ในประเทศไทย⁸

เป็นที่น่าสังเกตว่า ท่าทีของกระทรวงการต่างประเทศของไทยในการยื่นข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ เป็นสิ่งที่แม้แต่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น ก็ได้คาดคิดว่าฝ่ายราชการประจำจะมีท่าทีที่แข็งกร้าวต่อสหรัฐฯ ในการดำเนินนโยบายเรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ซึ่งแท้จริงแล้วตัวเขาได้ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงใดๆ อันอาจส่งผลกระทบต่อการเลือกตั้งที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยเฉพาะหากสื่อมวลชนไทยได้นำมาเป็นประเด็นโจมตี ในการนี้ ฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ วิเคราะห์ว่า ข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศของไทย สะท้อนถึงความไม่พอใจต่อวิธีการที่สหรัฐฯ ติดต่อกับรัฐบาลไทย โดยไม่ผ่านกระทรวงการต่างประเทศตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ยื่นคำขาดว่า หากสหรัฐฯ ไม่ตกลงตามเงื่อนไข ก็จะต้องถอนกำลังทั้งหมดออกไปภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ทำให้ที่ประชุมกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่มีการนำเรื่องนี้เข้าพิจารณา ในวันที่ 5 มีนาคม 2519 เกิดความวิตกอย่างมาก และได้มีมติให้กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ สั่งการให้ติดต่อประสานงานกับฝ่ายกลาโหมและซีไอเอในประเทศไทย รวมทั้งให้เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ เข้าพบคึกฤทธิ์อีกครั้งในทันที⁹

⁸ DNSA, KT 01904, March 5, 1976.

⁹ Ibid.

ในวันที่ 15 มีนาคม 2519 ที่ประชุมกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ได้มีการพูดถึงประเด็นกองกำลังของสหรัฐฯ ในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ที่ประชุมได้ให้ความสนใจกับประเด็นการต่อต้านของกองทัพไทยต่อการดำเนินการของกระทรวงการต่างประเทศ จึงทำให้เกิดข้อสรุปว่าดูเหมือนว่าสหรัฐฯ จะมีพันธมิตรในประเทศไทย ในขณะเดียวกัน หากมีภาพว่าสหรัฐฯ ร่วมมือกับกองทัพ ก็อาจดูเหมือนเป็นการกระตุ้นให้เกิดรัฐประหาร คิสซิงเจอร์ถามว่า ควรจะต้องแจ้งสถานทูตสหรัฐฯ ว่า “ไม่ควรจะเข้าไปสนับสนุนรัฐประหาร” หรือไม่ ซึ่งที่ประชุมก็เห็นสมควร แต่ก็ได้ตั้งข้อสังเกตว่า สหรัฐฯ มีหน่วยงานอย่างน้อย 4 หน่วยที่ปฏิบัติงานอยู่ในประเทศไทย คือ ซี.ไอ.เอ. กลาโหม ฝ่ายข่าวกรองของกลาโหม และสถานทูต ซึ่งอาจมีบางคนที่อยากเห็นรัฐประหาร เนื่องจากสามารถทำงานร่วมกับบรรดานายพลของไทยได้ง่ายกว่า¹⁰

การโต้เถียงเรื่องความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ

แม้ว่าการอยู่ในสถานะรัฐบาลรักษาราชการ จะทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไม่สามารถมีบทบาทในการกำหนดและดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยได้ และต้องปล่อยให้การดำเนินนโยบายเรื่องนี้อยู่ในความควบคุมของกระทรวงการต่างประเทศ ที่ได้มีการแสดงท่าทีแข็งกร้าวต่อสหรัฐฯ ดังที่กล่าวมา การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย เป็นประเด็นที่อยู่ในกระแสความสนใจของสังคม ก็ทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการแสดงท่าทีที่ชัดเจน และต้องนำประเด็นนี้มาใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งช่วงต้นปี 2519 ความจำเป็นที่ต้องตอบสนองต่อการตั้งคำถามของสื่อมวลชน และการชุมนุมเรียกร้องของนิสิต นักศึกษา และองค์กรพันธมิตรฝ่ายซ้ายที่เรียกร้องให้มีการถอนทหาร รวมทั้งความจำเป็นที่ต้องแสดงท่าทีให้สอดคล้องกับการแถลงข่าวอย่างต่อเนื่องในประเด็นนี้ของกระทรวงการต่างประเทศในฐานะผู้นำรัฐบาล ทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ มีความจำเป็นต้องหาเสียงด้วยการเน้นย้ำให้มีการถอนทหาร และฐานทัพออกจากประเทศไทย ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ตามคำแถลงนโยบายของเขาที่ได้ประกาศไว้ อย่างไรก็ตาม คึกฤทธิ์ยังคงมี

¹⁰ DNSA, KT 01913, March 15, 1976 อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด. ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย: ข้ามไปให้พ้นพลวัตรภายใน (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2552) 119.

ความหวังว่า การนำเสนอภาพของตนในฐานะผู้ปกป้องอธิปไตยของชาติด้วยการผลักดันให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยน่าจะนำมาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้ง *

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอนโยบายนี้ของคึกฤทธิ์ ได้เป็นการเพิ่มความตึงเครียดในระดับผู้นำ เนื่องจากได้เกิดความขัดแย้งอย่างแหลมคมระหว่างในนักการเมือง และข้าราชการฝ่ายอนุรักษ์นิยม และผู้นำทหารในกองทัพที่ยังคงต้องการอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของสหรัฐฯ ฝ่ายหนึ่ง กับข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ และผู้นำ ทำให้สถานการณ์การเมืองไทยอยู่ในภาวะคุกกรุ่นที่พร้อมจะปะทุได้ตลอดเวลา¹¹ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 ดูเหมือนว่าการเลือกตั้งอาจจะไม่มีโอกาสได้เกิดขึ้น เพราะได้มีการหารือกันในกลุ่มผู้นำทหาร และนักการเมืองฝ่ายขวา เกี่ยวกับการจะทำ “รัฐประหารตามรัฐธรรมนูญ” (constitutional coup) โดยมีทหารอยู่เบื้องหลัง ในการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนบังหน้า (a civilian ‘front’ government) เนื่องจากกลุ่มทหาร และนักการเมืองเหล่านี้ยังคงมีความหวั่นวิตกว่า การเลือกตั้งจะไม่ทำให้ได้รัฐบาลที่มีเสถียรภาพ และไม่สามารถควบคุมอิทธิพล และการก่อความสงบเรียบร้อยในสังคมของฝ่ายซ้ายได้ ทหารบางคนถึงกับวางแผนที่จะยึดอำนาจในวันที่ 24 - 25 กุมภาพันธ์ 2519 ในช่วงที่คึกฤทธิ์ไปเข้าร่วมการประชุมสุดยอดอาเซียนที่บาหลี ประเทศอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม แผนการรัฐประหารได้ถูกล้มเลิกไปในนาทีสุดท้าย เพราะไม่มีมติเอกฉันท์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นชอบ โดยอุปทูตอังกฤษได้บันทึกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบอกกับผู้นำทหารที่นำเรื่องไปกราบบังคมทูลเรียนว่า ขอให้รอผลการเลือกตั้งในเดือนเมษายนก่อน¹²

* ตัวอย่างข่าวการชุมนุมเรียกร้องของนิสิตนักศึกษา และองค์กรพันธมิตรฝ่ายซ้าย และการตอบสนองของนายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมช เช่น “ไทยเตรียมแก้สัญญาเสียเปรียบอเมริกา,” ประชาธิปไตย (27 กุมภาพันธ์ 2519) : 1. “52 กลุ่มพลังประชุมด่วน เตรียมขับฐานทัพ,” ประชาธิปไตย (14 มีนาคม 2519) : 1. และ “คึกฤทธิ์ยื่นคำขาด อาจฟ้องสหประชาชาติ,” ประชาธิปไตย (14 มีนาคม 2519) : 1.

¹¹ Kullada Kesboonchoo Mead. “The Cold War and Thai Democratisation” (paper presented at the Inaugural Nicholas Tarling Conference on SEA Studies, Furama Waterfront Hotel, Singapore, November 9-10, 2009)

¹² National Archives, FCO 15/2193. Subject “Thailand’s General Election : The Fall of Kukrit Pramoj,” David Cole to The Rt Honourable Anthony Crosland MP. April 9, 1976.

นอกจากในระดับผู้นำแล้ว ในระดับของประชาชนทั่วไป แรนดอล์ฟ¹³ ได้ชี้ให้เห็นว่าการนำเสนอประเด็นดังกล่าวในสังคมของคิกฤติ ได้ก่อให้เกิดความคิดเห็นที่แตกแยก และความหวาดระแวงมากขึ้นในหมู่ประชาชนทั้งที่มีความคิดเห็นโน้มเอียงไปในทางฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา โดยผู้ที่มีความคิดโน้มเอียงไปทางฝ่ายซ้ายเกิดความหวาดระแวงว่า การถอนทหารทั้งหมดไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ เนื่องจากการตกลงที่จะให้บางหน่วยงานเช่น JUSMAG คงอยู่ ส่วนผู้มีความคิดเห็นโน้มเอียงไปทางฝ่ายขวาเกิดความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์อย่างมาก ภายหลังจากการล่มสลายของอินโดจีนดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น¹⁴ การถูกรายล้อมด้วยประเทศคอมมิวนิสต์รอบด้าน ทำให้คนเหล่านี้เห็นว่า การเร่งถอนกำลังสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย น่าจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ และความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในภาพรวมมากกว่าที่จะก่อให้เกิดผลดี ในขณะที่ในกลุ่มนิสิตนักศึกษา ความขัดแย้งทางความคิดเกี่ยวกับประเด็นการถอนทหารสหรัฐฯ ได้ทำให้เกิดการแตกแยกเป็น 2 ฝ่าย ระหว่างฝ่ายซ้ายคือ นิสิตนักศึกษา โดยการนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ที่ยืนยันจะให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ทั้งหมดออกจากประเทศไทย และฝ่ายขวาคือนักเรียนอาชีวะที่ได้รับการสนับสนุนจากทหาร ที่ต้องการปกป้องฐานทัพสหรัฐฯ เอาไว้¹⁵ โดยเอกสารของสถานทูตสหรัฐฯ ที่รายงานกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่

¹³ Sean. R. Randolph, *The United States and Thailand : Alliance Dynamics, 1950 – 1985* p.188.

¹⁴ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัชรพันธุ์, สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย” (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549) หน้า 131.

¹⁵ นักวิชาการจำนวนมาก เช่น ปิ้วย อึ้งภากรณ์ (ปิ้วย อึ้งภากรณ์, “ความรุนแรงและรัฐประหาร 6 ตุลาคม 2519”: จาก 14 ตุลา ถึง 6 ตุลา, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2544) , เบเนดิก แอนเดอร์สัน (เบเนดิก แอนเดอร์สัน, บ้านเมืองของเราแดง: แจ่มุมทางสังคมและวัฒนธรรมของรัฐประหาร 6 ตุลาคม” แปลโดย เกษียร เตชะพีระ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และชาญวิทย์ เกษตรศิริ, จาก 14 ตุลาถึง 6 ตุลา, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2544. หน้า 97- 163), Flood (Flood, E. Thadeus. *The United States and the Military Coup in Thailand: A Background Study*. Washington D.C.: An Indochina Resource Center Publication, 1976.), Bowie (Bowie, Catherine A. *Rituals of National Loyalty: An Anthropology of the State and the Village Scout Movement in Thailand*. New York: Columbia University Press, 1997) รวมทั้งเอกสารชั้นต้นทั้งของฝ่ายสถานทูตสหรัฐฯ และสถานทูตอังกฤษหลายฉบับ ได้ระบุว่า กลุ่มกระหังแดง ซึ่งเป็นองค์กรที่ประกอบด้วยนักเรียนอาชีวะเป็นส่วนใหญ่ นั้น ได้รับการก่อตั้ง และการสนับสนุนงบประมาณ โดย กอ. รমন.

ที่กลุ่มต่าง ๆ ของนักศึกษาที่รวมตัวกันตั้งเป็นพรรคการเมืองทยอยเปิดเผยรายชื่อผู้แทนที่จะลงเลือกตั้ง การถอนทหารสหรัฐฯ ได้กลายมาเป็นประเด็นในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยได้เรียกร้องให้ถอนทหาร และฐานทัพสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ภายในวันที่ 20 มีนาคม โดยไม่สนใจว่า ทหารสหรัฐฯ ที่อยู่ในประเทศไทยนั้นจะอยู่เพื่อทำหน้าที่อะไร¹⁶

ส่วนสื่อมวลชนของไทยนั้น สื่อมวลชนฝ่ายซ้าย ก็ได้มีการนำเสนอข่าวไปในแนวทางที่ว่า กองกำลังของสหรัฐฯ ที่อยู่ในประเทศไทยนั้น ได้รับสิทธิพิเศษต่างๆ มากเกินไป อยู่ภายใต้ข้อกำหนดน้อยเกินไป และสนับสนุนการที่สหรัฐฯ จะต้องให้ความเคารพกับอธิปไตยของไทยมากขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์จัดรัส ได้เสนอข่าวว่า รัฐบาลไทยได้แจ้งสหรัฐฯ ว่า หากจะให้ทหารสหรัฐฯ อยู่ในประเทศไทยต่อไป จะต้องทำข้อตกลงใหม่กับรัฐบาลไทย อย่างไรก็ตามเป็นที่รู้กันระหว่างเจ้าหน้าที่ของไทย และสหรัฐฯ ว่า กำลังพลของสหรัฐฯ จะยังคงอยู่ในประเทศไทยต่อไปหลังเสียดาย โดยสหรัฐฯ ได้เคยบอกกับฝ่ายไทยว่า ต้องการจะคงยุทธโศปกรณ์ของหน่วยงานด้านความมั่นคง (National Security Agency – NSA) และสิทธิในการใช้สนามบินอู่ตะเภาเอาไว้ เก็บปืนใหญ่ไว้ที่โคราช รวมทั้งรักษาอุปกรณ์ของค่ายรามสูรอุดรธานี การที่สหรัฐฯ ต้องการเก็บยุทธโศปกรณ์เหล่านี้ไว้ในไทย เพราะการถอนทหารตามกำหนดการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะทำให้เกิดช่องว่างในเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทางการทหารของสหรัฐฯ สำหรับอู่ตะเภา นั้น สหรัฐฯ ต้องการเก็บไว้เพราะต้องการขยายฐานทัพที่เกาะคิเอโก การ์เซีย และต้องการใช้ฐานทัพอู่ตะเภาเป็นจุดจอดพักเติมน้ำมันสำหรับเครื่องบินที่บินมาจากฐานทัพคลากฟิลด์ในฟิลิปปินส์¹⁷ ในขณะที่สื่อมวลชนฝ่ายขวา เช่น หนังสือพิมพ์บ้านเมือง ดาวสยาม และสยามรัฐ ได้นำเสนอข่าวในลักษณะต่อต้านขบวนการนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นย้ำว่า การชุมนุมของนักศึกษาจะก่อให้เกิดความวุ่นวาย และจะเป็นการชักนำภัยคอมมิวนิสต์เข้ามาในประเทศ เช่น เมื่อนักศึกษาประกาศจะเดินขบวนใหญ่ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 สยามรัฐได้พาดหัวข่าวว่า “ฐานทัพหลายแห่งของอเมริกาถอนทหารออกหมดก่อนกำหนด ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มมีปฏิกิริยาตอบโต้ศูนย์นิสิตประณามขับไล่เพื่อเอาใจคอมมิวนิสต์” รวมทั้งกล่าวว่าการเรียกร้องให้ถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยของ สนท. นั้น “มีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดสถานการณ์อันเลวร้ายตามเจตนารมณ์... เพื่อให้สถานการณ์รุนแรงขึ้น

¹⁶ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject “Election Development,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC 7621, February 6, 1976.”

¹⁷ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review May 4, 2006, subject “ Press Report : U.S. Residual in Thailand,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC 8305, February 11, 1976.

จนถึงมาตรการที่เจ้าหน้าที่จะต้องใช้อาวุธทำการปราบปราม และต่อจากนั้นเหตุการณ์จะได้ลุกลามไปใหญ่โตตามแผนการหรือเจตนาของผู้ประสงค์ร้ายต่อชาติไทย¹⁸

ทำที่กระทรวงการต่างประเทศ รัฐบาล และกองทัพไทย ต่อการถอนทหารสหรัฐ

ในส่วนที่ผ่านมา เราได้เห็นถึงมุมมองของผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่ไม่พอใจต่อการที่รัฐบาลคีคฤทธิได้ออกมาผลักดันนโยบายการถอนฐานทัพสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ตามกำหนดวันที่ 20 มีนาคม 2519 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการยื่นข้อเสนอทั้ง 7 ข้อของกระทรวงการต่างประเทศ ในขณะเดียวกัน เราก็ได้เห็น ผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ มองออกถึงความขัดแย้งในประเด็นนี้ในหมู่ผู้กำหนดนโยบายของไทย กล่าวคือ ในขณะที่กระทรวงการต่างประเทศกระตือรือร้นที่จะดำเนินการตามคำแถลงของนายกรัฐมนตรีคีคฤทธิ ปราโมช ฝ่ายกองทัพกลับมีท่าทีที่ต้องการให้กองกำลังของสหรัฐฯ อยู่ในประเทศไทยต่อไป แม้จะจำเป็นต้องตอบคำถามสื่อมวลชนว่าโดยหลักการแล้ว สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล โดยสนับสนุนการถอนทหารสหรัฐฯ ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 เช่น พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งได้แถลงแก่ผู้สื่อข่าวก่อนเป็นประธานในพิธีประดับเครื่องหมายแก่นักเรียนนายเรือที่สำเร็จการศึกษา ที่พระราชวังเดิม เมื่อบ่ายวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า หลังจากวันที่ 20 มีนาคม จะไม่มีทหารสหรัฐฯ ในประเทศไทยอีกต่อไป โดยจะเหลือเพียงหน่วยที่ปรึกษาทางการทหารเพื่อให้การอบรมเจ้าหน้าที่ของไทยในการใช้อุปกรณ์ทางทหารในฐานทัพที่สหรัฐฯ มอบให้ อย่างไรก็ดี พลเอกสงัด ฯ ได้กล่าวย้ำแสดงความไม่เห็นด้วยกับการที่มีผู้ตั้งข้อรังเกียจหน่วยที่ปรึกษาทางการทหารเหล่านี้ ซึ่งในประเทศเพื่อนบ้านก็มีอยู่เช่นกัน รวมทั้งแถลงว่า กระทรวงกลาโหมได้แต่งตั้งคณะกรรมการโดยมีปลัดกระทรวงกลาโหมเป็นประธาน เพื่อพิจารณาใช้ฐานทัพดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ทั้งด้านการทหารและพลเรือนต่อไป¹⁹

¹⁸ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภัวรินทร์, สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย” 136-137.

¹⁹ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “พลเรือเอกสงัด ชะลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด แถลงว่า กำลังทหารของสหรัฐฯ จะไม่มีอยู่ในประเทศไทยอีกต่อไปหลังจากวันที่ 20 มีนาคม 2519. การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 2

ความต้องการของฝ่ายกองทัพให้กำลังพลของสหรัฐฯ ยังอยู่ในประเทศไทยต่อไป ภายหลังกำหนดเส้นตายการถอนทหาร ยังแสดงออกมาในรูปของการเน้นย้ำความสำคัญของที่ปรึกษาทางทหาร เช่น พลเอกเจริญ พงษ์พานิช เสนาธิการทหารได้ชี้แจงเมื่อเช้าวันที่ 1 มีนาคม 2519 ในแนวทางที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับการถอนทหารออกจากประเทศไทย ว่า มีการวางโครงการไว้อย่างแน่นอน และจะมีพิธีรับมอบฐานทัพอุดะเถา ซึ่งเป็นฐานทัพสุดท้ายของสหรัฐฯ ก่อนวันที่ 20 มีนาคม แต่สำหรับจำนวนที่ปรึกษาของสหรัฐฯ นั้น ยังมีได้มีการพูดว่าจะอยู่ต่อไปอีกนานเพียงใด และมีจำนวนเท่าใด ซึ่งเป็นเรื่องของกระทรวงการต่างประเทศที่จะต้องเจรจากับสหรัฐฯ และได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นของทางการทหารต่อคณะที่ปรึกษาเหล่านี้มีอยู่ในทุก ๆ ด้าน²⁰

ในขณะที่ พลเอกบุญชัย บำรุงพงษ์ ผู้บัญชาการทหารบก ได้ให้ความเห็นที่สอดคล้องกัน เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2519 ว่า “ถ้ารัฐบาลนี้ไม่ต้องการสหรัฐฯ แล้ว ก็เป็นเรื่องของรัฐบาล เราก็จะต้องพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นเรื่องยาก เพราะชาติต่าง ๆ ล้วนแต่มีเพื่อน ในขณะที่ประเทศไทยไม่มีใครเลย พลเอกบุญชัยยังได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภายหลังจากที่นายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ประกาศยุบสภา ทำให้รัฐบาลคึกฤทธิ์ เปลี่ยนสภาพเป็นรัฐบาลรักษาการ อาจส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศที่ได้ประกาศไว้คือ การถอนทหารสหรัฐฯ ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 เนื่องจากกองทัพอาจเห็นว่า ไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลรักษาการ”²¹

²⁰ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “คำขอรามสุรและเกาะคา ตลอดจนอุปกรณ์ทั้งหมดจะเป็นสมบัติของประเทศไทยโดยไม่มีเงื่อนไขทั้งสิ้น” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 5.

²¹ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “พลเอกบุญชัย บำรุงพงษ์ ผู้บัญชาการทหารบก แสดงว่า จะต้องมีการปรับปรุงแบบของกองทัพให้สามารถทรงตัวอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อสหรัฐฯ ถอนกำลังออกไป และลดความช่วยเหลือทางการทหารต่อประเทศไทย.” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 3.

ทางด้านกระทรวงการต่างประเทศของไทยนั้น หลังการยื่นข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ ก็ได้มีการติดตามผลตอบรับจากฝ่ายสหรัฐฯ รวมทั้งดำเนินการผลักดันการถอนทหารสหรัฐฯ ให้เป็นไปตามกำหนดอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2519 พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้แถลงเมื่อ ว่า กระทรวงการต่างประเทศได้มีหนังสือถึงสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย ขอให้เร่งรัดการโอนทรัพย์สินและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ตามฐานทัพให้เป็นของประเทศไทยโดยด่วน เนื่องจากใกล้กำหนดที่สหรัฐฯ จะต้องถอนทหารหน่วยรบออกจากประเทศไทยจนหมดสิ้น ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ตามนโยบายที่รัฐบาลแถลงไว้ ซึ่งในขณะนี้ได้มีการประชุมปรึกษาในรายละเอียดต่างๆ เรียบร้อยแล้ว เพียงแต่สหรัฐฯ ยังรอคำสั่งจากรัฐบาลของตนว่า จะโอนทรัพย์สินต่างๆ ให้แก่ประเทศไทยเมื่อไร²²

สำหรับความสำคัญของที่ปรึกษาทางทหาร ที่กองทัพยังคงต้องการให้อยู่ในประเทศไทยนั้น พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ตอบคำถามผู้สื่อข่าวว่า ในวันที่ 2 มีนาคม 2519 ว่า กำลังมีการพบปะกันอยู่ โดยฝ่ายไทยจะให้มีทหารสหรัฐฯ เหลืออยู่น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ไม่สามารถเปิดเผยได้ว่าทางการทหารของไทยต้องการจะให้มีที่ปรึกษามากน้อยเพียงใด เพราะเป็นความลับทางราชการของทหาร ทั้งนี้ ขั้นตอนการเจรจากับสหรัฐฯ นั้นมี 2 ระดับ คือ ระดับนโยบายหลัก ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้เจรจา ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ทางด้านการทหารนั้น เป็นเรื่องของกองบัญชาการทหารสูงสุดที่จะต้องเจรจา สำหรับเรื่องที่ปรึกษาทางการทหารของสหรัฐฯ ที่จะยังคงปฏิบัติงานอยู่ในประเทศไทยต่อไปนั้น คาดว่า จะต้องใช้เวลาในการเจรจาอีกสักระยะ เพราะกระทรวงการต่างประเทศต้องการทราบรายละเอียดเกี่ยวกับฐานะ และตำแหน่งของเจ้าหน้าที่เหล่านั้น²³

²² กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “กระทรวงการต่างประเทศเร่งให้สหรัฐฯ โอนทรัพย์สินและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ตามฐานทัพให้แก่ประเทศไทยโดยด่วน.” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 3.

²³ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ใช้สนามบินอู่ตะเภาเป็นสนามบินพาณิชย์นานาชาติ และ พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ยืนยันว่าสหรัฐฯ จะต้องส่งมอบสนามบินแห่งนั้นให้แก่ประเทศไทย ก่อนวันที่ 20 มีนาคม 2519.” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 13.

การแถลงข่าวเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า แม้กระทรวงการต่างประเทศจะถือว่าตนเป็นฝ่ายดำเนินการหลักในการผลักดันให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ตามกำหนด แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้ตระหนักถึงความต้องการของทหารเกี่ยวกับที่ปรึกษาทางทหารของสหรัฐฯ รวมทั้งตระหนักว่า ในทางปฏิบัติแล้ว ประเด็นกำลังพลของสหรัฐฯ ในประเทศไทย เป็นประเด็นที่อยู่ในความดูแลของกองบัญชาการทหารสูงสุด ที่ทราบตัวเลขกำลังพล และสามารถระบุถึงความต้องการกำลังพลเหล่านี้ได้ดีกว่า ดังที่ พลเรือเอกจิตต์ สังขคุลย์ ปลัดกระทรวงกลาโหม ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าวเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2519 ว่า ขณะนั้นมีกำลังทหารสหรัฐฯ อยู่ในไทยมากกว่า 3,000 คนเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นกำลังฝ่ายสนับสนุน และหน่วยรบของสหรัฐฯ ซึ่งหน่วยรบจะต้องออกจากประเทศไทยทั้งหมดภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ส่วนปัญหาว่าภายหลังจากวันที่ 20 มีนาคม จะมีทหารสหรัฐฯ อยู่ในประเทศไทยมากเท่าไรนั้น ขึ้นอยู่กับข้อตกลง ซึ่งจะมีการเจรจาระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ กับสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย โดยที่สหรัฐฯ จะต้องแจ้งให้ไทยทราบ แต่จนถึงขณะนั้น ยังไม่ได้มีข้อตกลงว่าจะมีจำนวนเท่าใด ทั้งนี้ ในส่วนของกระทรวงกลาโหมได้มีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับกระทรวงการต่างประเทศ²⁴

²⁴ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “ปลัดกระทรวงกลาโหม แถลงว่า ขณะนี้มีทหารสหรัฐฯ อยู่ในประเทศไทยกว่า 3 พันคน” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 14.

ในส่วนของนายกรัฐมนตรีก็กฤทธิ ปราโมช นั้น เขาได้ออกมาให้สัมภาษณ์ในวันที่ 8 มีนาคม 2519 ตามท่าทีของกระทรวงการต่างประเทศว่า ที่ปรึกษาทางทหารของสหรัฐฯ ที่จะอยู่ในประเทศไทยต่อไปหลังจากวันที่ 20 มีนาคม 2519 นั้น “จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของไทย และกฎหมายไทย แต่ถ้าจะไม่อยู่ก็ตามใจ และจะไปเมื่อไหร่ก็ไม่ว่า” ทั้งนี้ สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ จะต้องเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศโดยตรง จะเจรจากับกองบัญชาการทหารสูงสุดไม่ได้ และนายกรัฐมนตรีจะไม่รับรู้ผลการเจรจาใด ๆ ระหว่างสหรัฐฯ กับกองบัญชาการทหารสูงสุด เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนการปกครองราชอาณาจักรไทยแต่เดิม โดยแม้แต่กฎหมายตราสามดวงก็บัญญัติไว้ว่า คนต่างชาติที่จะเข้ามาต้องเข้าหากรมท่า กองบัญชาการทหารสูงสุดจะเข้ามาเจรจาความเมืองไม่ได้²⁵

ในวันที่ 9 มีนาคม 2519 รัฐบาลไทยได้ออกแถลงการณ์เรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ ในประเทศไทย โดยเน้นความประสงค์ที่จะคงความสัมพันธ์ฉันท์มิตรกับสหรัฐฯ ไว้ในอนาคต และเน้นว่า กองกำลังสหรัฐฯ ที่จะอยู่ในไทยต่อไปนั้น จะต้องเป็นไปโดยเคารพอำนาจอธิปไตยของไทย และผลประโยชน์ของไทย ทั้งนี้ แถลงการณ์ดังกล่าวได้ระบุว่า จำนวนกำลังพลของสหรัฐฯ ในไทย ซึ่งเป็นจำนวนที่จำกัดมาก จะต้องขึ้นอยู่กับข้อเสนอทั้ง 7 ข้อของกระทรวงการต่างประเทศที่ได้เสนอต่อสหรัฐฯ แถลงการณ์ดังกล่าวยังได้เน้นย้ำว่า หากไม่มีการดำเนินการตามข้อเสนอภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ก็จะส่งผลให้ไม่มีการเจรจากันอีกต่อไป และช่างเทคนิคของสหรัฐฯ ที่ยังคงเหลืออยู่ในประเทศไทย ก็จะต้องถอนออกไป แต่ไม่มีการระบุเวลาสถานทูตสหรัฐฯ เห็นว่า แม้ว่าเนื้อหาของประกาศนี้ จะปฏิเสธการคงอยู่ต่อไปของทหารสหรัฐฯ ในไทยในขนาดและสัดส่วนที่สหรัฐฯ ได้ขอไว้ แต่ก็ได้เว้นช่องว่างไว้สำหรับการเจรจา กล่าวคือ ไม่มีการระบุรายละเอียดหลักการทั้ง 7 ข้อ และน่าจะเปิดโอกาสให้มีการเจรจาลงต่อไปในแง่ของถ้อยคำที่ใช้ นอกจากนี้ การไม่ระบุให้มีการถอนทหารในทันที แสดงถึงความเป็นไปได้ที่จะให้มีการเจรจาเกี่ยวกับหลักการทั้ง 7 ข้อ หลังจากวันที่ 20 มีนาคม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ประเด็นสำคัญคือ ฝ่ายไทยต้องการคำตอบจากสหรัฐฯ อย่างเร่งด่วน ซึ่งสถานทูตหวังว่า รัฐบาลสหรัฐฯ จะสามารถแสดงท่าทีที่ชัดเจนต่อข้อเสนอของไทยในไม่ช้า²⁶

²⁵ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “นายกรัฐมนตรีแถลงว่า ที่ปรึกษาทางทหารของสหรัฐฯ จะอยู่ในประเทศไทยต่อไป ตามเงื่อนไขและกฎหมายของประเทศไทย แต่หากไม่สมควรใจอยู่ก็ออกไปได้ตลอดเวลา.” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 15 – 16.

²⁶ NARA , AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject “ RTC Announcement on the Withdrawal,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC Immediate 9833, March 9, 1976.

นายนิสสัย เวชชาชีวะ อธิบดีกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ได้แถลงกับผู้สื่อข่าว ในวันที่ 10 มีนาคม 2519 ว่า ระหว่างการเจรจาที่แลัวมา สหรัฐฯ ได้มีข้อเสนอให้รัฐบาลไทยพิจารณาโครงการความร่วมมือบางอย่างเกี่ยวกับการสื่อสารที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย ซึ่งจะทำให้ยังคงมีทหารสหรัฐฯ บางส่วนยังคงอยู่ในประเทศไทยต่อไป โดยที่รัฐบาลไทยจะพิจารณาในหลักการว่า 1) โครงการนั้นจะไม่ขัดต่ออำนาจอธิปไตยของไทย และ 2) ไม่เป็นการแทรกแซงกิจการภายใน หรือคุกคามประเทศอื่น และ 3) อำนวนประโยชน์ให้แก่ประเทศไทย โดยที่หลังจากพิจารณาแล้ว รัฐบาลไทยได้มีข้อเสนอกลับไปยังรัฐบาลสหรัฐฯ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2519 ให้พิจารณาหลักการที่ประเทศไทยกำหนด แต่ไม่สามารถเปิดเผยได้ว่า หลักการเหล่านั้นมีอะไรบ้าง และในขณะนี้ยังไม่ได้รับคำตอบจากสหรัฐฯ²⁷ ในความจริงคือสิ่งที่ฝ่ายไทยกล่าวถึงก็คือส่วนของหลักการ 7 ข้อนั้นเอง

ในวันที่ 11 มีนาคม 2519 นายกรัฐมนตรีก็ฤทธิ ปราโมช ได้แถลงอีกครั้ง เพื่อแสดงจุดยืนของรัฐบาลว่า รัฐบาลดำเนินการตามความประสงค์ของประชาชนส่วนใหญ่ที่ต้องการให้ถอนทหารสหรัฐฯ ออกไป และในขณะนี้ก็ได้มีการถอนทหารหน่วยรบออกไปแล้ว แต่มีปัญหาคิดขัดอยู่ในขณะนี้คือ เรื่องสิทธิพิเศษของกำลังพลของสหรัฐฯ ที่จะยังคงอยู่ในประเทศไทย โดยที่ฝ่ายไทยต้องการให้กำลังพลเหล่านั้นอยู่ภายใต้กฎหมายไทย²⁸ ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรียืนยันสิทธิของกระทรวงการต่างประเทศในการเจรจากับสหรัฐฯ โดยกล่าวว่า ในรัฐบาลชุดก่อน ๆ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วยนั้น การที่สหรัฐฯ จะเจรจาเรื่องทหารกับกองบัญชาการทหารสูงสุด หรือกับกระทรวงการต่างประเทศก็มีผลเท่ากัน แต่ในปัจจุบันนายกรัฐมนตรีไม่ได้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วย จึงจำเป็นต้องให้การเจรจาเป็นไปตามระเบียบราชการ คือ สหรัฐฯ จะต้องเจรจาผ่านกระทรวงการต่างประเทศ นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีเห็นว่าการชุมนุมเรียกร้องของนักศึกษาที่เป็นสิทธิที่สามารถทำได้ถ้าการกระทำนั้นไม่ผิดกฎหมาย และจะไม่กระทบกระเทือนกับการเลือกตั้ง ในขณะที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุด พลเรือเอกสงัด ชะลออยู่ ได้แสดงความคิดเห็น เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2519 ว่า กรณีที่มีนิสิตนักศึกษาเป็นตัวตั้งตัวตีขับไล่ทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย นั้น

²⁷ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “อธิบดีกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ แถลงกับผู้สื่อข่าวเกี่ยวกับกำลังทหารสหรัฐฯ ในประเทศไทย.” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 20 – 21.

²⁸ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “นายกรัฐมนตรีเปิดเผยว่า โครงการความร่วมมือบางอย่างที่สหรัฐฯ เสนอต่อรัฐบาลไทย ซึ่งจะมีผลทำให้ช่างเทคนิคเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ภายหลังจากวันที่ 20 มีนาคม 2519 เป็นโครงการเกี่ยวกับวิทยุและเรดาร์.” การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 23 – 24.

“ไม่น่าเป็นห่วงเท่ากับสถานการณ์อันเลวร้ายทั้งภายใน และภายนอกประเทศจากภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ โดยเห็นว่าจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายคุกคามไทยเรื่อยมา โดยการขั้วยุให้คนไทยด้วยกันเกิดความแตกแยก และต้องการที่จะแยกให้ประเทศไทยอยู่อย่างโดดเดี่ยว เพื่อที่จะหาทางเข้ามาคุกคามประเทศไทยได้สะดวกขึ้น จึงต้องการให้ไทยขับไล่พันธมิตรออกไป เนื่องจากไม่ต้องการให้มีใครอยู่เป็นเพื่อน”²⁹

ในช่วงเดือนมีนาคม 2519 ก่อนกำหนดเส้นตายการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ได้มีการพบปะหารือหลายครั้งระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและสหรัฐฯ ดังการแถลงข่าวของ นายอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ที่ให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าว เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2519 เกี่ยวกับการเจรจาร่วมกันระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ และสถานทูตสหรัฐฯ ว่า ได้มีการเจรจากันอย่างต่อเนื่อง ประเด็นสำคัญคือ การที่สหรัฐฯ ไม่สามารถรับข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ ของกระทรวงการต่างประเทศได้ จึงได้มีข้อเสนอโต้ตอบกลับมา โดยมีได้ระบุถึงสาระสำคัญของข้อเสนอทั้ง 7 ข้อ ในขณะที่ฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศของไทยก็ไม่ยอมรับข้อเสนอใหม่ของสหรัฐฯ ที่ไม่มีประเด็นที่ได้ระบุไว้ในข้อเสนอทั้ง 7 เช่นกัน ทั้งนี้ ปัญหาที่สำคัญคือ เรื่องเอกสิทธิ์ และความคุ้มครองของเจ้าหน้าที่เทคนิคที่จะประจำอยู่ในประเทศไทยต่อไป หลังวันที่ 20 มีนาคม 2519³⁰ ทั้งนี้ สถานทูตสหรัฐฯ ได้ระบุในรายงานที่ส่งกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศว่า ผู้ที่มีบทบาทหลักในการเจรจาฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศของไทยคือ นายอานันท์ ปันยารชุน ในฐานะปลัดกระทรวงการต่างประเทศ เนื่องจาก พลตรีชาติชายฯ ไม่อยู่ในกรุงเทพในขณะนั้น ปัญหาคือ การที่อานันท์ไม่ยอมรับข้อเสนอของสหรัฐฯ แต่จะไปแก้ไขข้อตกลงมาใหม่ โดยอานันท์เห็นว่า รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลพลเรือนในระบอบประชาธิปไตย และต้องการจัดทำข้อตกลงใหม่ที่สามารถอธิบายต่อสาธารณชนได้³¹

²⁹ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “นายกรัฐมนตรีแจ้งให้กรรมการบริหารศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยทราบ ว่า ถ้าสหรัฐฯ ไม่ตอบบันทึกของรัฐบาลไทยฉบับวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ภายในวันที่ 20 เดือนนี้แล้ว ก็จะไม่มีการเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐฯ ในประเทศไทยต่อไป และสหรัฐฯ การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 31 – 32.

³⁰ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “คำให้สัมภาษณ์ของนายอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย. หน้า 37 – 39.

³¹ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject “US Residual Force in Thailand,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC NIACT Immediate 440, March 17, 1976.

การเคลื่อนไหวของพลสังคมนิธิในเรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย

ในขณะที่ผู้กำหนดนโยบายฝ่ายไทยได้มีการหารือกับสหรัฐฯ อย่างต่อเนื่อง เกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ตามกำหนดเส้นตายวันที่ 20 มีนาคม 2519 หากไม่สามารถตกลงกันได้เกี่ยวกับเงื่อนไขของกองกำลังที่จะคงไว้ในประเทศไทย ตามข้อเสนอทั้ง 7 ข้อของกระทรวงการต่างประเทศ ทั้งผู้นำฝ่ายพลเรือน คือ กระทรวงการต่างประเทศ และกองทัพ ต่างก็ได้มีการแถลงข่าวให้สาธารณชนทราบความคืบหน้าเป็นระยะ ซึ่งเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ได้ตั้งข้อสังเกตกับการออกมาให้ข่าวในเรื่องนี้ของผู้นำไทยทั้งสองฝ่ายว่า แต่ละฝ่ายต่างก็พยายามนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงตามแบบของตนให้แก่สาธารณชน เช่น ประมาณ อติเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้พยายามแถลงข่าวในลักษณะที่ว่า กำลังทหารของสหรัฐฯ ที่จะยังคงอยู่ในประเทศไทยหลังวันที่ 20 มีนาคม นั้น จะมีจำนวนน้อยมาก ในขณะที่แหล่งข่าวจากกระทรวงการต่างประเทศระบุว่า สหรัฐฯ ได้ขอที่จะคงกองกำลังไว้ประมาณ 3,000 – 5,000 คน³² แต่กลับปรากฏว่า ประชาชนทั่วไป ไม่ได้ให้ความสนใจกับจำนวนของกำลังพลของสหรัฐฯ มากเท่ากับการเคลื่อนไหวของพลสังคมนิธิต่อต้านฐานทัพสหรัฐฯ นำโดยนิสิตนักศึกษา และกลุ่มพันธมิตรฝ่ายซ้ายอื่น ๆ ในขณะเดียวกันได้เกิดกลุ่มองค์กรฝ่ายขวาต่าง ๆ ที่มีความตื่นตัวในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ตั้งแต่หลังการล่มสลายของ อินโดจีนในบทที่ผ่านมา ที่คัดค้านการถอนทหาร และฐานทัพสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย เนื่องจากมองว่าจะทำให้ประเทศตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อภัยคุกคามคอมมิวนิสต์มากขึ้น กลุ่มพลังทั้งสองฝ่ายนี้ ต่างมีการเคลื่อนไหวและปะทะกันอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มองค์กรฝ่ายขวาได้ใช้สื่อ และการรณรงค์ปลุกระดมมวลชนที่อยู่ในภาวะหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มนิสิตนักศึกษา เพื่อขับไล่ฐานทัพของสหรัฐฯ ในระยะนี้ เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อก่อความวุ่นวาย เพื่อเปิดโอกาสให้กำลังคอมมิวนิสต์จากเวียดนามบุกเข้ายึดครองประเทศไทย³³

³² NARA AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review May 4, 2006, subject “ Deputy Prime Minister on U.S. Military Reductions in Thailand,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC 8393, February 12, 1976.

³³ พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภัวกรพันธุ์, สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย” หน้า 132.

ในช่วงต้นปี 2519 ประเด็นการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย และกำหนดเส้นตายการถอนทหารสหรัฐฯ ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 นับได้ว่าเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ ทั้งฝ่ายที่สนับสนุน และฝ่ายที่ต่อต้าน โดยแกนหลักของการเคลื่อนไหวฝ่ายการสนับสนุนให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยตามกำหนดของรัฐบาล ได้แก่ กลุ่มนิสิต นักศึกษา และปัญญาชน โดยการนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ที่ได้ติดตาม และมีการเคลื่อนไหวประเด็นในเรื่องนี้มาโดยตลอด เชื่อมโยงกับประเด็นอื่น ๆ ที่นิสิตนักศึกษาเหล่านี้มองว่า เป็นการที่สหรัฐฯ แทรกแซงอำนาจอธิปไตยของไทย ในช่วงที่ผ่านมา เช่น กรณีจดหมายปลอมของซี.ไอ.เอ ในปี 2517 และกรณีมาฆาเกษในปี 2518 การณรงค์เรียกร้องของนิสิตนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมายเพื่อเรียกร้องให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ และสื่อสารกับสาธารณชนไทยให้ได้รับรู้ว่า การคงอยู่ของกองกำลังทหารและฐานทัพอเมริกาฯ ในประเทศไทยนั้นมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประเทศไทย เนื่องจากผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐฯ มิได้มองเห็นหรือเคารพอำนาจอธิปไตยของไทยเลยแม้แต่น้อยในการใช้กองกำลังและฐานทัพเหล่านี้ ดังที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีมาฆาเกษ

ส่วนฝ่ายต่อต้าน ประกอบด้วยองค์กรจัดตั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำฝ่ายขวา และกองทัพ เช่น กลุ่มนักเรียนอาชีวะ ลูกเสือชาวบ้าน นวพล กระทั่งแดง ชมรมแม่บ้านกลุ่มประชาชนพิทักษ์ธรรม กลุ่มพิทักษ์ชาติไทย และขบวนการปฏิรูปแห่งชาติเหล่านี้ ก็คือพลังที่ส่วนหนึ่งถูกจัดตั้งโดยกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการคงอยู่ของกองกำลังสหรัฐฯ ในประเทศไทย และระดมความหวาดกลัวว่าการถอนกำลังทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการล่มสลายของอินโดจีน จะทำให้ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การคุกคามของภัยคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้น กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้ระดมพลเคลื่อนไหว และปลุ่ยข่าวสร้างสถานการณ์อยู่ตลอดเวลาว่า การชุมนุมเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของคอมมิวนิสต์ ที่จะนำไปสู่ความรุนแรงและการนองเลือด³⁴

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133 -134.

กลุ่มพลังฝ่ายต่อต้านที่นับว่ามีบทบาทชัดเจนที่สุดในการเคลื่อนไหวต่อต้านการชุมนุมของนิสิตนักศึกษา คือ กลุ่มนักศึกษาฝ่ายขวา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนอาชีวะ ที่ได้แยกตัวออกจาก สนท. ก่อนหน้านั้น เนื่องจากมองว่านโยบาย และประเด็นที่ สนท. นำมาใช้เป็นข้อเรียกร้องในระยะหลัง ๆ นั้นคล้ายกับข้อเสนอของคอมมิวนิสต์ที่พวกตนหวาดกลัว ซึ่งในเช้าวันที่ 10 มีนาคม 2519 เมื่อผู้แทน สนท. เข้าพบโฆษกกระทรวงการต่างประเทศ นั้น กลุ่มนักเรียนอาชีวะศึกษาฝ่ายขวาที่ใช้ชื่อว่า แนวร่วมต่อต้านเผด็จการจกัวรรคินิยมคอมมิวนิสต์ ประมาณ 20 คน ก็ได้ทำการแจกจ่ายใบปลิวเกี่ยวกับฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ที่มีถ้อยคำแสดงการต่อต้านนิสิตนักศึกษาอย่างรุนแรง เช่น “จักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์หนุนหลัง สุนัขรับใช้คอมมิวนิสต์ คบคิดขั้บฐานทัพอเมริกัน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเขาต้องออกไป” “อย่าให้พวก จัญไรครองเมือง จะมีเรื่องวุ่นวาย ความฉิบหายจะเข้ามา”³⁵ รวมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนทหารต่างชาติ ที่ยังคงเหลือในประเทศต่าง ๆ เช่น ลาว เวียดนาม และคิวบา เพื่อสนับสนุนว่าประเทศไทยยังคงต้องการสหรัฐฯ เป็นมิตรประเทศ กลุ่มแนวร่วมต่อต้านเผด็จการจกัวรรคินิยมคอมมิวนิสต์แสดงความไม่เห็นด้วยกับการปลุกระดมของกลุ่ม สนท. เรื่องการถอนทหารสหรัฐฯ เนื่องจากเห็นว่าสหรัฐฯ จะต้องถอนทหารทั้งหมดออกไปภายในวันที่ 20 มีนาคมอยู่แล้ว โดยหาก สนท. มีการจัดการชุมนุมขึ้นในวันที่ 20 มีนาคม กลุ่มแนวร่วมก็จะต้องมีการดำเนินการรวมพลังเพื่อต่อต้าน³⁶

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

³⁶ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “นายกรัฐมนตรีเปิดเผยว่า โครงการความร่วมมือบางอย่างที่สหรัฐฯ เสนอต่อรัฐบาลไทย ซึ่งจะมีผลทำให้มีช่างเทคนิคเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ภายหลังจากวันที่ 20 มีนาคม 2519 เป็นโครงการเกี่ยวกับศูนย์วิทยุและเรดาร์” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย, หน้า 23.

การเคลื่อนไหว และการเผชิญหน้าของพลังสังคมนิยมฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดความรุนแรง ทำให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้แถลงเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2519 ว่า พลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้มีคำสั่งเตรียมพร้อมทหาร 3 เหล่าทัพในเขตกรุงเทพมหานคร จากหนึ่งในสอง เป็นเดิมอัตรากำลังตั้งแต่วัน เพื่อให้มีความมั่นใจมากขึ้น เนื่องจากมีแนวโน้มว่าความขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ ในขณะนี้อาจลุกลามเป็นเรื่องราวใหญ่โต และมีบุคคลบางฝ่ายพยายามที่จะให้ทหารเข้ามาปฏิบัติการบางอย่าง จึงต้องป้องกันไม่ให้เกิดความวุ่นวายใหญ่โต³⁷

การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังสังคมนิยมฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาในระยะนี้ นับว่าประจวบกับช่วงเวลาที่อยู่ในขณะที่พรรคการเมืองต่าง ๆ กำลังทยอยเปิดเผยรายชื่อผู้แทนที่จะลงเลือกตั้งที่ได้กำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 4 เมษายน 2519 กลุ่มนิสิตนักศึกษาได้พยายามผลักดันให้ประเด็นการถอนทหารสหรัฐฯ เป็นประเด็นหนึ่งที่พรรคการเมืองต่างๆ และนักการเมืองที่จะมาทำหน้าที่บริหารประเทศต่อไปให้ความสนใจ และเรียกร้องให้พรรคต่าง ๆ มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับปัญหากองกำลังและฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ที่เป็นประเด็นส่งผลกระทบต่ออธิปไตยของชาติ ที่สำคัญคือ การเรียกร้องให้ถอนทหาร และฐานทัพสหรัฐฯ ออกไป ภายในวันที่ 20 มีนาคม 2519 ไม่ว่าจะเป็นทหารสหรัฐฯ ที่อยู่ในประเทศไทย เพื่อทำหน้าที่ใดๆ ก็ตาม³⁸

³⁷ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมีโทรเลขถึงประธานาธิบดีสหรัฐฯ ขอให้ทบทวนนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทยเสียใหม่” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 52

³⁸ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject “Election Development,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC 7621, February 11, 1976.

นอกจากจะมีการเรียกร้องกับสาธารณชน และนักการเมืองไทยแล้ว กลุ่มนิสิตนักศึกษายังได้พยายามสื่อสารกับสหรัฐฯ เพื่อให้รับรู้ถึงความไม่พอใจของฝ่ายซ้ายในเรื่องนี้ โดยการส่งจดหมายถึงสถานทูตสหรัฐฯ ซึ่ง นายธีรชัย มฤคพิทักษ์ รองเลขาธิการสนท. ได้ให้สัมภาษณ์ว่า เป็นการนำร่องเพื่อขอหารือเกี่ยวกับกองกำลัง และฐานทัพของสหรัฐฯ ที่ยังคงอยู่ในประเทศไทยว่า มีประโยชน์อะไร และได้กล่าวถึงการเดินขบวนประท้วงของนักศึกษาในวันที่ 4 มีนาคมว่า จะมีการเชิญสื่อมวลชน รวมทั้งนักข่าวต่างประเทศเข้าร่วมด้วย เพื่อให้สาธารณชนมีความเข้าใจ และเพื่อยืนยันหนังสือต่อรัฐบาลให้พิจารณาเรื่องนี้อย่างรอบคอบ³⁹ ในขณะที่ สนท. ยังได้มีโทรเลขถึงประธานาธิบดีสหรัฐฯ โดยตรง เพื่อขอให้ทางสหรัฐฯ ได้ทบทวนนโยบาย และท่าทีต่อประเทศไทยใหม่ก่อนวันที่ 20 มีนาคม 2519 รวมทั้งระบุว่า การที่สหรัฐฯ พยายามต่อรองต่อข้อเสนอของรัฐบาลไทย เป็นเรื่องที่เห็นว่าสหรัฐฯ กำลังแปรเจตนาเป็นอย่างอื่นโดยไม่เคารพในเอกราช และอธิปไตยของประชาชนไทย นอกจากนั้น ได้มีการส่งสารถึงประชาชนสหรัฐฯ แจ้งให้ทราบเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษา และประชาชนชาวไทย ที่มีเป้าหมายต่อต้านนโยบายของสหรัฐฯ แต่สำหรับมิตรภาพระหว่างประชาชนทั้งสองประเทศนั้นจะยังคงอยู่⁴⁰

³⁹ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject "NSCT Press Conference," Whitehouse to SECSTATE WASHDC 9532, March 3, 1976.

⁴⁰ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. "ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมีโทรเลขถึงประธานาธิบดีสหรัฐฯ ขอให้ทบทวนนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทยเสียใหม่" ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 51.

อย่างไรก็ตาม ทางทหารสหรัฐฯ มิได้แสดงให้เห็นถึงความสนใจในการเคลื่อนไหวเหล่านี้ของนักศึกษามากนัก และไม่เปิดโอกาสใด ๆ ให้มีการสื่อสารทางตรงระหว่างนิสิตนักศึกษา กับผู้แทนสหรัฐฯ ดังเราจะเห็นได้จากการแถลงข่าวในเวลาต่อมาของนายธีรชัย มฤคพิทักษ์ รองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ว่า ได้ขอเข้าพบเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ในวันที่ 12 มีนาคม 2519 แต่ได้รับการปฏิเสธ เพียงแต่ได้รับจดหมายชี้แจงจากที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองของสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ว่า ทางสหรัฐฯ เห็นว่ายังไม่เหมาะสมที่จะเปิดเผยเกี่ยวกับการเจรจาระหว่างไทยและสหรัฐฯ รวมทั้งกล่าวว่า สหรัฐฯ ไม่เคยแทรกแซงกิจการของประเทศไทย นายธีรชัยฯ จึงสรุปว่า สหรัฐฯ มีท่าทีที่จะไม่ยอมเจรจา และรับหลักการของไทย ซึ่งคณะกรรมการ สนท. จะขอเข้าพบนายกรัฐมนตรีในวันที่ 13 มีนาคม 2519 เพื่อชี้แจง รวมทั้งจะได้มีการเคลื่อนไหวในวันที่ 20 มีนาคม ด้วย เพื่อเสนอข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอธิปไตยของชาติ⁴¹

เมื่อไม่ประสบความสำเร็จกับการเรียกร้องกับหน่วยงานของสหรัฐฯ ในวันที่ 10 มีนาคม 2519 ตัวแทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) โดยนายสุรชาติ บำรุงสุข อุปนายกฝ่ายกิจการภายนอกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนายวินัย เรืองจารุวัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงได้เดินทางไปเข้าพบนายนิสสัย เวชชาชีวะ โฆษกกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อขอความกระจ่างเกี่ยวกับความคืบหน้าในการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ด้วยเหตุผลว่า ได้เข้าพบเจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ประจำประเทศไทย แต่ไม่ได้รับความกระจ่างในคำตอบบางอย่าง ทางโฆษกกระทรวงการต่างประเทศได้ให้ข้อเท็จจริงว่า ยังคงมีเครื่องบินด้านธุรการของสหรัฐฯ เพื่อใช้ในการลำเลียงขนส่งของสหรัฐฯ เหลืออยู่ในประเทศไทย 19 เครื่อง และทหารเหลืออยู่ 5,449 คน⁴²

⁴¹ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศบอกว่า ยังไม่สามารถจะเปิดเผยถึงรายละเอียดเกี่ยวกับเงื่อนไขที่ไทยมีไปถึงสหรัฐฯ เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2519” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 34.

⁴² กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “นายกรัฐมนตรีเปิดเผยว่า โครงการความร่วมมือบางอย่างที่สหรัฐฯ เสนอต่อรัฐบาลไทย ซึ่งจะมีผลทำให้มีช่างเทคนิคเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ภายหลังจากวันที่ 20 มีนาคม 2519 เป็นโครงการเกี่ยวกับศูนย์วิทยุและเรดาร์” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 22 – 23.

กิจกรรมของ สนท. ในการต่อต้านฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ในช่วงต้นปี 2519 ยังคงมีเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ แม้ว่าความสนใจในประเด็นนี้ในหมู่นิสิต นักศึกษา ในวงกว้าง รวมทั้งพลสังคมนั้น ๆ ที่เคยทำงานร่วมกับนิสิตนักศึกษาในช่วงก่อนหน้านี้ ได้แก่ แรงงาน และประชาชนทั่วไปจะมีน้อย ดังนั้นขบวนการนิสิตนักศึกษาจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในการทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับปัญหากำลังพล และฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทย ออกมาขานรับในทันที และต้องพบอุปสรรคหลายประการในการจัดการประท้วงในวันที่ 20 มีนาคม 2519 รวมทั้งการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่ยอมให้ใช้สถานที่ อีกทั้งยังต้องเผชิญการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มจัดตั้งฝ่ายขวาต่าง ๆ ที่มีกำลังเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ รวมทั้งนักเรียนอาชีวะ ซึ่งนิสิตนักศึกษาได้พยายามหลีกเลี่ยงการปะทะเนื่องจากเกรงว่าจะเป็นชนวนให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ที่รุนแรงจากทหาร⁴³

ในขณะที่กลุ่มนิสิตนักศึกษาได้มีการจัดกิจกรรม และการชุมนุมเรียกร้องมีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยตามกำหนด กลุ่มต่อต้านก็ได้มีการจัดการชุมนุมต่อต้านนิสิตนักศึกษาไปคู่ขนานกัน ซึ่งทำให้เห็นภาพของพลังสังคมที่ขัดแย้ง และความตึงเครียดที่เพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าผู้ชุมนุมจะอ้างว่าจะไม่มีการใช้ความรุนแรง เช่น เช้าวันที่ 17 มีนาคม 2519 ที่โรงแรมรอยัล ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มฝ่ายขวาต่างๆ เช่น แนวร่วมต่อต้านจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์ ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ สหพันธ์นักศึกษาครู และกลุ่มอาชีวะเสรี เป็นต้น โดยที่ประชุมมีมติร่วมกันว่าจะไม่ใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างคนไทยด้วยกันเอง แต่ได้เห็นชอบที่จะให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยตามเงื่อนไขข้อตกลงของรัฐบาล และจะพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดการเลือกตั้งในวันที่ 4 มีนาคม⁴⁴

⁴³ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review , May 4, 2006, subject “ Planned Demonstrations against a Continued U.S. Military Presence,” Whitehouse to SECSTATE WASHDC 284, March 16, 1976.

⁴⁴ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมีโทรเลขถึงประธานาธิบดีสหรัฐฯ ขอให้ทบทวนนโยบายเกี่ยวกับประเทศไทยเสียใหม่” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 51.

เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2519 ก่อนกำหนดการถอนทหารสหรัฐฯ เพียง 1 วัน นายพินิจ จินดาศิลป์ ที่ปรึกษาศูนย์กลางประสานงานนักเรียนอาชีวศึกษา แฉลงว่า เชื่อว่าทหารสหรัฐฯ จะถอนออกไปจากประเทศไทยอย่างแน่นอน และได้เรียกร้องให้กลุ่มต่าง ๆ ที่จะใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหามาให้ระงับความคิด เพราะเชื่อว่าทุกคนรักชาติ หากมีความวุ่นวายเกิดขึ้น ศูนย์ฯ ก็พร้อมที่จะใช้กำลังของศูนย์ ประกอบด้วยนักเรียนอาชีวศึกษาใน 50 สถาบันในกรุงเทพฯ สมุทรปราการ และนนทบุรี เข้าดำเนินการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเชื่อว่าจะจัดการทุกอย่างได้เรียบร้อยภายใน 3 ชั่วโมง ถ้ามีเหตุการณ์วุ่นวายเกิดขึ้น

ในวันที่ 20- 21 มีนาคม 2519 ซึ่งเป็นกำหนดการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยนั้น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้มีการชุมนุมเกี่ยวกับการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย โดยในการชุมนุมเมื่อวันที่ 21 ณ บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา ท้องสนามหลวง จากนั้นได้เคลื่อนขบวนไปทางถนนพระอาทิตย์และอ้อมไปทางสะพานผ่านฟ้า เพื่อหลีกเลี่ยงการชุมนุมของกลุ่มต่อต้านบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ขบวนของนักศึกษาจำนวนประมาณ 10,000 คนได้เดินทางไปถึงสถานทูตสหรัฐฯ เมื่อเวลา 17.30 น. และได้นำกระเช้าดอกไม้ และโปสเตอร์ไปวางหน้าสถานทูต เพื่อแสดงความเป็นมิตรกับประชาชนอเมริกัน โดยถึงแม้จะมีความไม่พอใจกับการกระทำของสหรัฐฯ แต่ก็ถือว่าเป็นเรื่องที่อดทนได้ แต่ในขณะที่ขบวนเดินผ่านศูนย์การค้าสยาม ได้เกิดระเบิดขึ้นที่ท้ายขบวน ทำให้มีผู้เสียชีวิต 1 คน เป็นเด็กอายุ 12 ปี มีผู้บาดเจ็บส่งไปที่ รพ. ตำรวจ 34 คน และ รพ. จุฬาฯ 28 คน ซึ่งมีนายพินิจ จารุสมบัติ อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และนายอภิเดช พิริยะมงคล ประธานศูนย์นักศึกษาอิสานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวมอยู่ด้วย⁴⁵

⁴⁵ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ. “โฆษกกระทรวงการต่างประเทศแถลงว่า เวลานี้รัฐบาลไทยได้รอคอยว่าสหรัฐฯ จะตอบอย่างไร ในหลักการที่ประเทศไทยได้เสนอย้อนกลับไป” ใน การถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย หน้า 27.

ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ได้มีการเจรจากับรัฐบาลคึกฤทธิ์อีกครั้ง ซึ่งไม่ปรากฏผลการเจรจาว่า ได้นำไปสู่ข้อสรุปอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของประเภทของฐานทัพที่สหรัฐฯ จะต้องถอนออกไป หรือยังคงไว้ได้ เอกสิทธิของกำลังพลสหรัฐฯ หรือสิทธิในการที่จะกลับเข้ามาใช้ฐานทัพในประเทศไทยได้อีกครั้งหลังจากที่ถอนกำลังออกไปแล้ว มติที่ชัดเจนเพียงประการเดียวจากการหารือครั้งนี้ คือ สหรัฐฯ ได้รับการเลื่อนกำหนดเส้นตายการถอนทหารออกจากประเทศไทยไปอีก 4 เดือน เป็นวันที่ 20 กรกฎาคม 2519 โดยที่ทางรัฐบาลไทยอ้างว่า เพื่อให้สหรัฐฯ ได้มีเวลาเพียงพอในการขนย้ายยุทธโปกรณ์ ซึ่งยังคงหมายความว่า สหรัฐฯ จะต้องดำเนินการถอนทหารทั้งหมดออกจากประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงมีผู้โต้แย้งว่า รัฐบาลคึกฤทธิ์ไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะเจรจากับสหรัฐฯ ในเรื่องนี้ เพราะนายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมชได้ยุบสภาตั้งแต่เดือนมกราคม 2519 และไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าจะได้รับเลือกตั้งกลับมาอีก⁴⁶ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเลือกตั้งในวันที่ 4 เมษายน 2519 คณะรัฐมนตรีของ มรว. เสนีย์ ปราโมช ได้ให้ความเห็นชอบให้ถอนฐานทัพสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ตามมติของรัฐบาลรักษาการของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ คือภายในวันที่ 20 กรกฎาคม 2519⁴⁷

ในขณะที่การเจรยายังคงหาข้อสรุปที่ชัดเจนไม่ได้ การประท้วงของนักศึกษาเพื่อกดดันให้มีการถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยภายในเวลาที่กำหนด ซึ่งประกอบด้วย การชุมนุม การปราศรัย และการจัดนิทรรศการ ถูกคุกคามโดยกลุ่มกระหังแดง และการปะทะบริเวณบริเวณสยามสแควร์ในวันที่ 21 มีนาคม 2519 ทำให้มีผู้เสียชีวิต 4 คน และบาดเจ็บอย่างน้อย 85 คน รวมทั้งมีความพยายามในการสร้างสถานการณ์โดยสื่อมวลชนฝ่ายขวากล่าวคือ หลังจากที่มีเหตุระเบิดเกิดขึ้น วิฑูยานเกราะก็ได้ประกาศว่า ระเบิดถูกโยนโดยนักศึกษา ทั้งนี้ เดวิด มอเรล และชยอนันต์ สมุทวณิช ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ทหารมักจะใช้กลุ่มกระหังแดงในการโจมตี และสลายการชุมนุมของนิสิตนักศึกษา⁴⁸

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 27-28.

⁴⁷ “คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ ถอนค่ายรามสูร ภายใน 20 ก.ค.นี้,” *ประชาธิปไตย* (2 มิถุนายน 2519) : 1.

⁴⁸ David Morell and Chai-anan Samudavanija, *Political Conflicts in Thailand: Reform, Reaction and Revolution*. pp.166 – 167.

ข้อสังเกตประการหนึ่งในกรณีนี้คือ การเรียกร้องของกลุ่มนิสิตนักศึกษา และปัญญาชนอย่างต่อเนื่องในระยะนี้ เป็นการเรียกร้องในประเด็นที่สำคัญ แต่กลับได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนน้อยกว่าในช่วงที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความเป็นอนุรักษ์นิยมของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไทย กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่หวาดระแวงกับการประท้วงต่อต้านสหรัฐฯ และการสนับสนุนประเทศคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนของนิสิตนักศึกษา อันเป็นผลมาจากการปลุกระดมของกลุ่มฝ่ายขวา และเจ้าหน้าที่ด้านการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ที่ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า นโยบายและกิจกรรมของนิสิตนักศึกษามีความคล้ายคลึงกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย รวมทั้งความสนใจในแนวคิดของเหมาและเลนิน และการใช้ภาษา เช่น จักรวรรดินิยมสหรัฐฯ นายทุน และการต่อสู้ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ จุดอ่อนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่มนิสิตนักศึกษา ก็คือความอ่อนประสบการณ์อายุน้อย ขาดความอดทน และมีการดำเนินการหลายอย่างที่ถูกละเลยว่าเป็นการเรียกร้องเอาแต่ใจเกินไปในสังคมที่ให้คุณค่ากับความอาวุโส ความอดทน และการมีมารยาทที่ดี⁴⁹

⁴⁹ Ibid, pp. 172 – 175.

ท่าทีสหรัฐฯ กับเส้นตายการถอนทหาร 20 มีนาคม 2519

การดำเนินการของฝ่ายไทย โดยเฉพาะการยื่นข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศ และการกดดันให้สหรัฐฯ ขอมอบสนองต่อข้อเสนอด้วยการเจรจาครั้งแล้วครั้งเล่าใน ระยะก่อนกำหนดการถอนทหารสหรัฐฯ ในวันที่ 20 มีนาคม 2519 นั้น ทำให้ผู้กำหนด นโยบายของสหรัฐฯ ไม่พอใจอย่างมาก โดยเฉพาะในส่วนของข้อเสนอที่กำหนดให้กอง กำลังของสหรัฐฯ ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทย ท่าทีที่ไม่พอใจอย่างยิ่งนี้ ได้แสดงออกมาใน บันทึกการประชุมกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ก่อนกำหนดการถอนทหารเพียง 1 วัน คือ วันที่ 19 มีนาคม 2519 ในการประชุมครั้งนี้ คิสซิงเจอร์ได้แสดงความไม่พอใจ ต่อรัฐบาลพลเรือนของไทยอย่างรุนแรง และกล่าวหาว่ากระทรวงการต่างประเทศของ สหรัฐฯ คอยให้ท้ายกระทรวงการต่างประเทศของไทย คิสซิงเจอร์เน้นว่า สหรัฐฯ จะ ยินยอมเจรจาทอรองกับฝ่ายไทยเป็นครั้งสุดท้าย และถ้าหากไทยไม่ยอมรับเงื่อนไข สหรัฐฯ ก็จะถอนทหารออกทั้งหมด แม้แต่ในส่วนของที่ปรึกษาทางทหารที่ฝ่ายไทย ต้องการให้คงไว้⁵⁰

เราจะเห็นการตัดสินใจของคิสซิงเจอร์ ในการสั่งการเรื่องการถอนทหารออกจาก ประเทศไทยในการประชุมครั้งต่อมาเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2519 ที่ประชุมกระทรวงการ ต่างประเทศของสหรัฐฯ ได้กล่าวถึงสิ่งที่ได้ดำเนินการไปแล้ว คือ การสั่งถอนทหาร สหรัฐฯ ซึ่งคิสซิงเจอร์กล่าวว่า เขาต้องการให้ฝ่ายไทยรู้สำนึกในการกระทำของตน กล่าวคือ การกดดันให้ถอนทหารของฝ่ายไทย ทำให้สหรัฐฯ ถอนทหารในส่วนที่ไทย ต้องการให้คงไว้ ในการนี้ คิสซิงเจอร์ได้สั่งให้ถอนกำลังในส่วนของที่ปรึกษาทางทหาร ซึ่งฝ่ายไทยได้กำหนดให้มีได้ 270 คน แต่สหรัฐฯ ยังคงไว้เพียง 200 คน รวมทั้งการ เคลื่อนย้ายคลังอาวุธมูลค่า 60 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย เนื่องจาก กฎหมายของสหรัฐฯ บังคับให้ต้องขายหรือถอนออก⁵¹

⁵⁰ DNSA, KT 01917, March 19, 1976 อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด. ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย: ข้ามไปให้พ้นพลวัติภายใน (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2552) หน้า 119.

⁵¹ DNSA, KT 01921, March 26, 1976 อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด. ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย: ข้ามไปให้พ้นพลวัติภายใน (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา, 2552) หน้า 119.

ฉะนั้น ในช่วงเดือนเมษายน 2519 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยเข้าสู่การเลือกตั้ง สหรัฐฯ จึงอยู่ในระหว่างกระบวนการถอนทหารออกจากประเทศไทย ที่ประชุมกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ในวันที่ 2 เมษายน 2519 ได้มีมติว่า สหรัฐฯ ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หรือการจัดตั้งรัฐบาลของไทยในครั้งนั้น รวมไปถึงการที่กองทัพอาจออกมาทำรัฐประหาร โดยกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ กล่าวว่า ได้แจ้งแก่หน่วยต่าง ๆ ไม่ต่ำกว่า 6 ครั้ง ว่าจะต้องไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง เนื่องจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดกับสหรัฐฯ และจะทำให้เกิดความวุ่นวายยิ่งขึ้น คิสซิงเจอร์มองว่า หากไม่มีการกำชับแล้ว สถานทูตน่าจะเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างแน่นอน ในขณะที่นายฟิลลิป ฮาบิบ (Philip Habib) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ด้านกิจการเอเชียตะวันออก และเอเชียแปซิฟิก (Assistant Secretary of State for East Asian and Pacific Affairs) เห็นว่า น่าจะเป็นกระทรวงกลาโหม และซี.ไอ.เอ. ที่ต้องการให้ผู้นำทหารคนใดคนหนึ่งของไทยขึ้นสู่อำนาจ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหากับสหรัฐฯ อย่างมาก⁵²

ถึงตอนนี้ คิสซิงเจอร์ได้ตั้งคำถามว่า ทำไมจึงมองว่าการขึ้นมานายทหารในเมืองไทยจะก่อให้เกิดปัญหากับสหรัฐฯ เขาเห็นว่าสหรัฐฯ ไม่ควรสนับสนุนรัฐประหาร แต่ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ควรตกอยู่ในความคิดแบบเดิม ๆ ว่า รัฐประหารจะนำไปสู่อะไร หรือประชาธิปไตยในประเทศไทยหมายความว่าอะไรกันแน่ ซึ่ง ฮาบิบตอบแต่เพียงว่า สหรัฐฯ ควรหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่จะเกิดความไม่สงบเรียบร้อย⁵³

⁵² DNSA, KT 01925, April 2, 1976 อ้างถึงใน กุลลดา เกษบุญชู มีด. ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย: ข้ามไปให้พ้นพลวัติภายใน (กรุงเทพฯ: มุลนิธิ 14 ตุลา, 2552) หน้า 120.

⁵³ DNSA, KT 01925, April 2, 1976 .

การเลือกตั้งวันที่ 4 เมษายน 2519 และรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 4 เมษายน 2519 เป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ภายใต้รัฐธรรมนูญปี 2517 และเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 15 ในประวัติศาสตร์การเลือกตั้งของไทย ซึ่งนายกรัฐมนตรีคึกฤทธิ์ ปราโมช และรัฐบาลมีความหวังว่า จะได้จำนวนพรรคการเมืองน้อยลง โดยที่แต่ละพรรคมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากขึ้น รายงานของสถานทูตอังกฤษตั้งข้อสังเกตว่า การเลือกตั้งครั้งนี้เกิดขึ้นท่ามกลางการดำเนินการถอนทหารสหรัฐออกจากประเทศไทย ตามกำหนดเส้นตายที่รัฐบาลคึกฤทธิ์ได้ระบุไว้คือ วันที่ 20 มีนาคม 2519 ซึ่งเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทยอย่างรุนแรง และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกตั้ง⁵⁴

อุปทูตอังกฤษได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเลือกตั้งครั้งนี้ว่า ช่วงหาเสียงเลือกตั้ง นับเป็นช่วงที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักการเมืองฝ่ายซ้าย ที่ถูกคุกคามอย่างหนัก เช่น มีการขว้างระเบิดปรมาณูใหม่ และการฆาตกรรม ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน เลขธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย⁵⁵ โดยที่เจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งในส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ในการป้องกัน หรือหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ มีผู้ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพียงประมาณร้อยละ 40 และยิ่งน้อยกว่านั้นในกรุงเทพฯ ผลการเลือกตั้งแสดงให้เห็นความเข้มแข็งของพรรคการเมืองที่เป็นอนุรักษนิยม พรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งมีจำนวนน้อยลงคือ 19 พรรค จาก 39 พรรคที่ลงเลือกตั้งพรรคใหญ่ 4 พรรคได้มากกว่าร้อยละ 87 กล่าวคือ พรรคประชาธิปัตย์ได้ 114 ที่นั่งจาก 279 หรือ พรรคชาติไทยได้ 66 ที่นั่ง คิดเป็นร้อยละ 40 พรรคกิจสังคม 45 ที่นั่ง ซึ่งมากกว่าครั้งที่แล้วถึง 3 เท่า แต่ความสำเร็จครั้งนี้ก็ถูกบั่นทอนโดยความพ่ายแพ้ของคึกฤทธิ์ พรรคสังคมนิยมและพรรคพลังใหม่พ่ายแพ้ยับเยินโดยได้ที่นั่งเพียงร้อยละ 2

⁵⁴ National Archives, FCO 15/2193 Subject "Thailand : General Election," Bangkok to Wellington 05. February 26, 1976

⁵⁵ ไม่มีหัวข้อข่าว ประชาธิปไตย (28 กุมภาพันธ์ 2519) : 1.

ประเด็นที่น่าสนใจจากการเลือกตั้งครั้งนี้คือ สภาได้เปลี่ยนแปลงจากที่รวมของกลุ่มต่าง ๆ และพรรคเล็กๆ เป็นการนำโดยพรรคใหญ่ ที่เป็นพรรคอนุรักษนิยม และครอบงำโดยพรรคเดียว คือ พรรคประชาธิปัตย์ นอกจากนี้ ในทัศนะของสถานทูตอังกฤษ การเลือกตั้งครั้งนี้ นับเป็นความหายนะของฝ่ายซ้าย และสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนมิได้ชอบภาพของสังคมนิยมจากการเห็นตัวอย่างของสิ่งที่เกิดขึ้นในลาว กัมพูชา และเวียดนาม และเกิดความรู้สึกต่อต้านสังคมนิยม อุปทูตอังกฤษมองว่า ผลการเลือกตั้งครั้งนี้สะท้อนถึงแนวโน้มที่เอนเอียงไปทางด้านความนิยมฝ่ายขวาของสังคมไทย ส่วนความพ่ายแพ้ของคึกฤทธิ์นั้น น่าจะเกิดจากการที่เขาไม่นำพาต่อคำเตือนของทหารคนสนิท และเลือกที่จะลงรับเลือกตั้งในกรุงเทพฯ ในเขตคูสิตที่เขาได้รับเลือกตั้งในครั้งที่ผ่านมา นี่ก็เขตของชนชั้นนำและทหารซึ่งมีจำนวนกว่า 60 % ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง คนกลุ่มนี้ได้แสดงความไม่พอใจต่อคึกฤทธิ์ที่ดำเนินนโยบายเอื้อต่อผลประโยชน์ของชนชั้นล่าง และที่สำคัญคือนโยบายด้านการต่างประเทศ รวมทั้งการกำหนดเส้นตายในการถอนทหารสหรัฐฯ โดยไม่สนใจคำทัดทานของนายทหารที่มีอิทธิพล หรือแม้แต่ผู้นำฝ่ายพลเรือนในพรรคฝ่ายขวาที่เป็นพรรคร่วมรัฐบาล ผู้นำฝ่ายขวาเหล่านี้เห็นว่าคึกฤทธิ์มีท่าทีที่อ่อนเกินไปต่อนักศึกษา โดยเฉพาะการที่เขายอมตามข้อเสนอของนักศึกษาในเรื่องการส่งถอนทหารสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยใน 4 เดือน นั้น นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เสียงสนับสนุนจากทหารไปอยู่ที่พรรคประชาธิปัตย์แทน⁵⁶

เมื่อการเลือกตั้งได้ผ่านพ้นไป และมีการจัดตั้งรัฐบาลเป็นที่เรียบร้อย คือ พรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล มีพรรคชาติไทย พรรคธรรมสังคม และพรรคสังคมนิยมเป็นพรรคร่วมรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2519 ดูเหมือนว่าสถานการณ์การเมืองไทย จะได้กลับเข้าสู่ภาวะสงบเรียบร้อยในระดับหนึ่ง ซึ่งอุปทูตอังกฤษเห็นว่า เป็นความสงบเรียบร้อยที่คล้ายกับที่เกิดขึ้นช่วงรัฐบาลทหาร คือมีกลิ่นได้น้ำอย่างไรรก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มและฝ่ายต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่ ทำให้คาดเดาไม่ได้ว่าสถานการณ์การเมืองไทยจะเป็นอย่างไร นอกจากนี้ ความพยายามของเสนีย์ในการที่จะรักษาความสมดุลระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยม และฝ่ายก้าวหน้าในพรรคของเขาเอง ก็ทำให้ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะเฉื่อยชา และไม่ได้ทำอะไรเลย ส่วนพรรคร่วมรัฐบาลทั้งหลายนั้น แม้ว่าจะดูเหมือนอยู่ใน

⁵⁶ National Archives, FCO 15/2193. Subject "Thailand's General Election : The Fall of Kukrit Pramoj," David Cole to The Rt Honourable Anthony Crosland MP. April 9, 1976.

ความสงบ แต่ก็เป็นที่รู้โดยทั่วกันว่า ผู้นำพรรคชาติไทยกำลังพยายามหาเรื่องวิจารณ์พรรคประชาธิปัตย์ โดยเฉพาะนายพิชัย รัตตกุล รัฐมนตรีต่างประเทศคนใหม่ และพร้อมที่จะทอดทิ้งประชาธิปัตย์ได้ทันทีหากรัฐบาลมีท่าทีสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน⁵⁷

- ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลเสนีย์ และกองทัพในเบื้องต้นนั้นยังอยู่ในความสงบ แต่สถานีวิทยุยานเกราะก็ยังคงโจมตีรัฐบาลเรื่องนโยบายต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง อุปทูตอังกฤษได้ตั้งข้อสังเกตว่า ประมาณ อติเรกสาร และพรรคชาติไทยคู่จะมีความสัมพันธ์บางอย่างกับกองทัพ โดยเฉพาะผู้นำทหารทั้งหลายที่ไม่สบายใจกับการถอนทหารของสหรัฐฯ ที่กำลังดำเนินการอยู่ในระยะนั้น รวมทั้งการที่กระทรวงการต่างประเทศเริ่มดำเนินการสานสัมพันธ์กับเวียดนาม ส่วนในหมู่ชนชั้นนำของไทย ก็มีการแตกแยกเป็นฝักฝ่ายที่สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนที่สุดในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นความต่อเนื่อง และการแสดงออกถึงการแบ่งขั้วทางการเมืองที่ได้ดำเนินมาแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง ที่แตกต่างจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายดังเช่นความขัดแย้งในระดับมวลชนทั่วไปในสังคมไทย หัวใจของการโต้แย้งคือความไม่ลงรอยกันของกระทรวงการต่างประเทศ และทหาร เกี่ยวกับเรื่องการถอนกำลังทหาร และการปิดฐานทัพสหรัฐฯ ฯ และความพยายามในการพัฒนาความสัมพันธ์กับเวียดนาม และในขณะนี้ประเด็นมีความกว้างขวางกว่าเดิม ฝ่ายหนึ่งรวมถึงพวกที่เรียกตนเองว่าเป็น “พลังเงียบ” (silent majority) ซึ่งรู้สึกว่สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นเกินกว่าที่จะควบคุมได้ และมีการขอม่อ่อนข้อให้มากขึ้นไปจนน่าจะมีรัฐบาลที่เด็ดขาดมากกว่านี้ที่จะทำหน้าที่นำความเป็นระเบียบเรียบร้อยกลับคืนมา และป้องกันไม่ให้คอมมิวนิสต์ทั้งภายในและภายนอกประเทศมีความเข้มแข็ง คนกลุ่มนี้ตั้งข้อวิพากษ์ต่อการถอนกำลังของสหรัฐฯ และสิ่งที่พวกเขามองว่าเป็นการเร่งรีบเข้าไปมีความสัมพันธ์กับเวียดนามว่า ภายใต้อิทธิพลกดดันจากนักศึกษา และนักปลุกระดมบางคนว่า รัฐบาลกำลังถูกผลักดันให้เดินไปในทางที่ผิด ในอีกทางหนึ่ง อีกฝ่ายก็เชื่อว่าแนวทางที่ประเทศจะก้าวหน้าไปได้อย่างปลอดภัยนั้น จะต้องเป็นกระบวนการปฏิรูปนโยบายต่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยจะต้องลดชนวนระเบิดของการเผชิญหน้ากัน ในความสัมพันธ์ไทย – เวียดนาม⁵⁸

⁵⁷ National Archives , FCO 15/2194 . Subject “Thai Politics – A Stability of Inertia,” D. W. Fall to R. P. Barston. July 9, 1976.

⁵⁸ Ibid.

สำหรับท่าทีของกระทรวงการต่างประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ในการยื่นข้อเสนอ ทั้ง 7 ข้อ ที่ทำให้ในที่สุดสหรัฐฯ ตัดสินใจถอนกำลังออกจากประเทศไทยนั้น อุปทูตอังกฤษ เห็นว่า กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้สร้างสถานะของตนเองขึ้นมา และพยายาม ผลักดันนโยบายต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยพลังผลักดันที่สำคัญคือ นายอานันท์ ปันยารชุน และข้าราชการระดับสูงของกระทรวงการต่างประเทศคนอื่น ๆ ที่มีความคิดเห็น สอดคล้องกับเขา อย่างไรก็ตาม การให้สัมภาษณ์ และการนำเสนอนโยบายของอานันท์หลาย ต่อหลายครั้ง เช่น นโยบายการปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามเหนือเป็นที่ไม่พอใจของผู้มี อำนาจและสหรัฐฯ ซึ่งทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่า เขาจะดำรงตำแหน่งอยู่ได้นานแค่ไหน⁵⁹

ยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในยุคหลังการถอนทหาร

ในที่สุด สหรัฐฯ ก็ต้องยอมจำนน โดยการถอนทหารออกจากประเทศไทย และได้ ทำการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ต่อประเทศไทย ในเอกสารซึ่งบ่งชี้ถึงแนวนโยบายของ ทำเนียบประธานาธิบดีสหรัฐฯ ในช่วงเดือนเมษายน 2519 ระบุว่า การถอนทหารออกจาก ประเทศไทย ทำให้ต้องมีการตัดสินใจอย่างเร่งด่วนว่า กิจกรรมใดที่จะดำเนินการต่อไปใน ประเทศไทย และกิจกรรมใดที่จะต้องย้ายออกไป หรือยุติลง ทั้งนี้ สหรัฐฯ มองถึงความ เป็นไปได้ที่จะโยกย้ายยุทธโประณ์และฐานทัพจากประเทศไทยไปยังสิงคโปร์ ซึ่งได้แสดง ความสนใจที่จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ⁶⁰

ทำเนียบประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้สั่งการให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนิน ยุทธศาสตร์ในประเทศไทยทำการศึกษาการปรับเปลี่ยนแนวยุทธศาสตร์ ในที่สุด ประธานาธิบดีสหรัฐฯ ได้กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินต่อไปในประเทศไทย ดังนี้

- 1) ยังคงให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคง แต่งบประมาณความช่วยเหลือทางทหาร (MAP) จะลดลงจากปี 2518
- 2) จะไม่ขัดขวางความพยายามของฝ่ายไทยในการปรับความสัมพันธ์กับประเทศ เพื่อนบ้านทั้งที่เป็นคอมมิวนิสต์และมีใช้คอมมิวนิสต์ และกับสหรัฐฯ
- 3) ให้นั้นโครงการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในลักษณะทวิภาคี เพื่อแก้ปัญหา ในพื้นที่ชนบทที่ยากไร้

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ DNSA, PR 01342, April 9, 1976 .

4) ส่งเสริมการค้าระหว่างไทยและสหรัฐฯ และส่งเสริมให้นักธุรกิจของสหรัฐฯ สามารถเข้าถึงตลาดของไทยได้ โดยการชี้ให้ฝ่ายไทยเห็นถึงขั้นตอนในการสร้างบรรยากาศในการลงทุนที่เหมาะสม เน้นข้อตกลงด้านการบิน และแจ้งให้ประเทศไทยได้รับทราบการระบายสินค้าในคลังของสหรัฐฯ และข้าว PL-480 ในตลาดของไทย

5) ส่งเสริมกิจกรรมต่อต้านยาเสพติดในประเทศไทย โดยการสืบทอดและเก็บข้อมูลข่าวกรองเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดในประเทศไทย และการทำงานร่วมกับฝ่ายไทยในการลดการผลิตฝิ่นในประเทศไทย ตลอดจนร่วมมือกับฝ่ายไทยในการปราบปรามการค้ายาเสพติด

6) ส่งเสริมความร่วมมือด้านข้อมูลข่าวสาร วัฒนธรรม โครงการของหน่วยสันติภาพสหรัฐอเมริกา (Peace Corps) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและสหรัฐฯ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย

7) ลดขนาดขององค์กร และจำนวนเจ้าหน้าที่ เพื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรมของสหรัฐฯ ในประเทศไทยที่ลดลง⁶¹

แนวนโยบายใหม่ของประธานาธิบดีสหรัฐฯ แสดงให้เห็นว่า สหรัฐฯ ไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งประเทศไทยในด้านความมั่นคงอีกต่อไป แต่ยังคงมีความปรารถนาที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีกับประเทศไทยต่อไป โดยพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ การต่อต้านยาเสพติด และกิจกรรมอื่น ๆ ดังที่ได้ระบุไว้ เอกสารสำคัญนี้แสดงว่าสหรัฐฯ น่าจะได้ดำเนินการเคลื่อนย้ายกองกำลัง รวมทั้งฐานปฏิบัติการด้านข่าวกรองที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ของตนไปไว้ที่อื่นแล้ว อย่างไรก็ตาม พลั้สังคมฝ่ายซ้ายบางส่วนในไทยจะยังคงตั้งคำถามว่า สหรัฐฯ ได้ถอนกำลังออกไปแล้วทั้งหมดจริงหรือไม่ ในขณะที่พลั้สังคมฝ่ายขวา ก็ยังคงนำประเด็นการถอนกำลังของสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทยมาเป็นประเด็นโจมตีฝ่ายซ้ายว่า ทำให้ประเทศตกอยู่ในภาวะคุกคามอย่างหนักโดยภัยคอมมิวนิสต์จากเวียดนาม และผู้นำฝ่ายขวายังคงมองถึงความเป็นไปได้ของการยื่นข้อเสนอให้สหรัฐฯ กลับมาใช้ฐานปฏิบัติการในประเทศไทยเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่พวกตน ทำให้ยังคงมีการเคลื่อนไหวในประเด็นที่เชื่อมโยงกับฐานทัพสหรัฐฯ ในประเทศไทยอยู่บ้าง⁶² แต่นายพิชัย รัตกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช ที่ได้รับเชิญจาก

⁶¹ DNSA, PR 00263, April 21, 1976.

⁶² พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภัวกรพันธุ์, สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย” หน้า 136-141.

เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ให้เดินทางไปตรวจสอบค่ายรามสูร ก็ยืนยันว่า ทางสหรัฐฯ ได้ยุติการดำเนินการค่ายรามสูร รวมทั้งได้ถอนอุปกรณ์และเครื่องมือออกไปแล้วกว่า 80 %⁶³

ในการปรึกษาหารือระหว่างสหรัฐฯ กับคณะทูตจากอินโดนีเซียเมื่อเดือนมิถุนายน ปี 2519 ทั้งสองฝ่ายได้หยิบยกประเด็นการเมืองโลกหลายประการขึ้นพิจารณา รวมทั้งประเด็นความเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยด้วย อัดัม มาลิก (Adam Malik) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอินโดนีเซีย กล่าวถึงท่าทีของรัฐบาลไทยให้คิสซิงเจอร์ได้รับทราบ ความว่า รัฐบาลใหม่ของ ม.ร.ว. เสถียร ปราโมช ยังคงยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ แต่คัดค้านอุปสรรคที่ว่า รัฐบาลก่อนหน้าภายใต้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ไปยืนยันแก่ประชาชนไทยไปแล้วว่าจะเร่งให้สหรัฐฯ ถอนทหารจากประเทศไทย คิสซิงเจอร์กล่าวว่า เมื่อได้รับทราบข่าว เขาก็ตระหนักว่า การออกประกาศอย่างเป็นทางการของรัฐบาลประชาธิปไตยเช่นนี้ย่อมทำให้สหรัฐฯ ไม่มีทางเลือกอื่นและต้องถอนทหารตามข้อเรียกร้องของจากประเทศไทย แต่พร้อมๆ กัน คิสซิงเจอร์ก็ได้แสดงความโกรธเคืองอันใด เขาเน้นย้ำว่าสหรัฐฯ เป็นพันธมิตรของไทยเสมอมา และพร้อมจะให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ อีกตามความต้องการของฝ่ายไทยเท่าที่จะสามารถทำได้ เพราะประเทศไทยเรียกร้องหลายประการทั้งด้านความมั่นคงและด้านเศรษฐกิจ แต่ดังเช่นข้อเรียกร้องทางเศรษฐกิจจากไทยเพิ่มเติม สหรัฐฯ ก็ยินดีที่จะร่วมมือนำเข้าข้าวเพิ่มจากไทย หรือการลดราคาน้ำมันดิบแก่ไทยเท่าที่สหรัฐฯ พอมจะช่วยเหลือได้⁶⁴

ทั้งนี้ เอกสารเดียวกันยังมีนัยยะอีกประการหนึ่ง จากคำกล่าวของคิสซิงเจอร์ที่ว่า “We cannot give the impression that our bases in Thailand are more important to us than to the Thai.” คำกล่าวนี้แสดงถึงการยอมรับและตระหนักว่าฐานทัพของสหรัฐฯ ในประเทศไทยยังประโยชน์แก่สหรัฐฯ มากกว่าที่จะให้ประโยชน์แก่ฝ่ายไทยแต่ในเมื่อเสียงของประชาชนไทยภายใต้รัฐบาลประชาธิปไตยเรียกร้อง สหรัฐฯ ผู้นำอุดมการณ์ประชาธิปไตยและผู้สนับสนุนให้เกิดรัฐบาลประชาธิปไตยในประเทศไทย ก็จำเป็นต้องยอมจำนนต่อเสียงประชาชนที่ย้อนกลับมาทำลายแผนการของสหรัฐฯ เสียเอง⁶⁵

⁶³ “ทูตสหรัฐฯ หอบ “พิชัย” เข้าไปดูค่ายรามสูร,” ประชาธิปไตย (1 มิถุนายน 2519) : 4.

⁶⁴ DNSA, KT 01976, June 29, 1976.

⁶⁵ Ibid.

เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ กับความสัมพันธ์ไทย – สหรัฐฯ

แม้ว่างานจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงเหตุการณ์ความรุนแรง และรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นจุดจบของรัฐบาลเสนีย์ ปราโมช จะได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ของบทบาทสหรัฐฯ ในเหตุการณ์ครั้งนี้ รวมทั้งชี้ให้เห็นว่า อาวุธบางส่วนของกลุ่มจัดตั้งขวา ที่เป็นตัวแสดงหลักในการก่อความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อาจมีที่มาจากการสนับสนุนของบางหน่วยงานของสหรัฐฯ ที่ให้การสนับสนุนบางหน่วยงานของไทย เช่น ตำรวจ และ กอ.รมน.* แต่จากการสำรวจเอกสารชั้นต้นของสหรัฐฯ เท่าที่ได้รับการเปิดเผยในขณะนี้ ทั้งในระดับสถานทูต และระดับผู้กำหนดนโยบาย ก็มีได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนถึงการมีส่วนร่วมใด ๆ หรือการติดต่อกันระหว่างสหรัฐฯ กับผู้นำคนใดของไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ หรือเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องก่อนหน้านี้ เอกสารของสถานทูตสหรัฐฯ ที่ได้มีการวิเคราะห์มูลเหตุของการเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง และรัฐประหารในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ระบุเพียงว่า มีสัญญาณของการรัฐประหารมาตั้งแต่ปี 2518 แต่ว่าองค์ประกอบต่างๆ ที่จำเป็นต่อการตัดสินใจทำรัฐประหาร เพิ่งจะรวมตัวกันจนครบเมื่อเดือนตุลาคม 2519 โดยมีการตกลงกันระหว่างผู้นำทหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้การรับรอง และนิสิตนักศึกษาถูกจัดการ ไม่ว่าจะเป็นโดยการจับกุม หรือเกี่ยวข้องกับกรณีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ⁶⁶

* ตัวอย่างงานที่นำเสนอแนวคิดนี้ เช่น “CIA Coup in Thailand : Kissinger’s First Bloody Step to Wreck Southeast Asian Alliance.” EIR (Executive Intelligence Review Vol.3. No.41. (October 11, 1976) และ Flood, E. Thadeus, Dr. “The United States and the Military Coup in Thailand: A Background Study”. An Indochina Resource Center Publication, 1976. เป็นต้น

⁶⁶ NARA AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review May 4, 2006, subject “The End of Democratic Experiment in Thailand,” Whitehouse to SECSTATE , October 14, 1976.

การกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร ทำให้เกิดความตึงเครียดที่ทำให้นายกรัฐมนตรี เสนีย์ ปราโมช ได้ลาออกในวันที่ 23 กันยายน 2519 และตัดสินใจส่งตำรวจเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 5 ตุลาคม 2519 อย่างไรก็ตาม ทูตสหรัฐฯ มองว่า การกลับมาของถนอมไม่ใช่สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา หากแต่ผู้นำทหารของไทยได้เตรียมการในเรื่องนี้มานานแล้ว ทั้งนี้ ทูตสหรัฐฯ ตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าการตัดสินใจทำรัฐประหารนั้นจะเป็นการตัดสินใจโดยทหาร แต่โดยทั่วไปแล้ว การทดลองนำประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทยนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ โดยประชาชนไทยจำนวนมาก ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทหารเท่านั้น มองว่ารัฐบาลประชาธิปไตยนั้นไม่เหมาะสมกับประเทศไทย⁶⁷

ในขณะเดียวกัน เอกสารจากสถานทูตอังกฤษที่รายงานกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ กล่าวว่า ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วงวันที่ 3-6 ตุลาคม 2519 นั้น เกิดขึ้นต่อจากการกล่าวหาของกลุ่มฝ่ายขวา และสถานีวิทยุยานเกราะ ต่อการชุมนุมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาในการประท้วงต่อต้านการกลับมาประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยยึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นฐานที่มั่นในการชุมนุมมาตั้งแต่วันที่ 4 ตุลาคม มีการแสดงละครล้อเลียนเรื่องการแขวนคอพนักงานการไฟฟ้า 2 คน ที่จังหวัดนครปฐม ที่ออกไปโปสเตอร์ต่อต้านการกลับมาของถนอม ในขณะที่กลุ่มฝ่ายขวากล่าวหาว่าการแสดงดังกล่าวได้ใช้นักศึกษาที่คล้อยตามสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอย่างจงใจ ซึ่งก่อให้เกิดกระแสความโกรธเคืองในหมู่คนไทยจำนวนมากที่มีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถานีวิทยุยานเกราะ ได้กระจายเสียงด้วยข้อความที่กระตุ้นความรู้สึกผู้รักชาติให้เข้ามาในกรุงเทพฯ และกลุ่มฝ่ายขวาได้ยื่นคำขาดกับรัฐบาลเสนีย์ว่า หากรัฐบาลไม่ทำอะไร พวกเขาจะเป็นผู้ใช้กฎหมายเอง ทำให้เสนีย์ประกาศว่า รัฐบาลจะตรวจสอบการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ (lese-majeste) ตำรวจได้ขอเข้าตรวจค้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกี่ยวกับกรณีหมิ่นฯ ดังกล่าว และได้บุกเข้าไปในมหาวิทยาลัย ทำการล้อมยิงนักศึกษาประมาณ 2,000 คนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยเมื่อเช้าววันที่ 6 ตุลาคม 2519 นายเกรียงกมล เลหาะไพโรจน์ เลขานุการ สนท. เป็นหนึ่งในผู้ที่ถูกจับกุมตัว และมีรายงานว่า นักศึกษา 3 คน ถูกแขวนคอ จากนั้นฝูงชนที่มีการระดมมาจากทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกเสือชาวบ้าน ประมาณ 40,000 – 60,000 คน ก็ได้เดินทางไปที่รัฐสภา เพื่อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช ปลดรัฐมนตรีพรรคประชาธิปัตย์บางคนออก และมีรายงานว่า เสนีย์บอกแก่พลเอกสัจด์ ชลออยู่ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ว่าเขาไม่สามารถ

⁶⁷ Ibid.

ควบคุมสถานการณ์ได้อีกต่อไป ทำให้ทหาร ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ได้ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ จำเป็นต้องเข้ามาดำเนินการเพื่อควบคุมกลุ่มผู้ชุมนุมให้อยู่ในความสงบและสลายตัวในที่สุด เพื่อให้เหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าวยุติ จากนั้น วิทยุแห่งประเทศไทยได้แถลงอย่างเป็นทางการว่า ในเวลา 18.00 น. คณะปฏิรูปการปกครองแห่งชาติ (National Political Reform Council) นำโดยพลเอกสัจด์ ชลออยู่ ได้เข้ายึดอำนาจ อันเนื่องมาจากความจำเป็นที่จะต้องยุติสถานการณ์รุนแรงอันเกิดขึ้นจากการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพที่กระทำโดย สนท. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการของคอมมิวนิสต์ ที่ทำให้รัฐบาลเสนีย์ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ภายใต้รัฐธรรมนูญได้ ทั้งนี้ คณะปฏิรูปฯ ทำไปเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ และจะกลับสู่รัฐบาลประชาธิปไตยให้เร็วที่สุดที่จะทำได้⁶⁸

ในส่วนของการประท้วงการต่างประเทศนั้น นายอานันท์ ปันยารชุน ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ในฐานะรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ออกมาแถลงต่อหัวหน้าคณะทูตที่กระทรวงการต่างประเทศ โดยได้กล่าวเพิ่มเติมจากการอ่านแถลงการณ์ว่า รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งได้พยายามแก้ไขสถานการณ์การเมือง และยอมให้มีการชุมนุมในขอบเขตของกฎหมาย แต่การชุมนุมนั้นรุนแรง และถูกผลักดันโดยการเมือง นอกจากนี้ ผู้ชุมนุมบางส่วนได้กระทำการที่คนส่วนใหญ่มองว่าเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และปฏิบัติารุนแรงจากผู้ที่ยังมองว่าสถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กำลังตกอยู่ในอันตราย ทำให้มีความลำบากที่จะควบคุมฝูงชน มีการยิงต่อสู้กัน และนำไปสู่เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดตามมา ทั้งนี้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องภายใน และจะไม่ส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศ ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศประมาณการณ์ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ มีผู้เสียชีวิต 15 – 20 คน และบาดเจ็บ 180 คน⁶⁹

⁶⁸National Archives , FCO15/2194. Subject “Coups in Thailand”. Cole to Flash FCO Tel No 401 of October 6, 1976.

⁶⁹ Ibid.

เอกอัครราชทูตสหรัฐฯ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสภาพปฏิบัติการปกครองประเทศว่า มีขนาดใหญ่เกินไปที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่มีผู้นำคนเดียวที่มีความเข้มแข็ง แม้ว่าพลเรือเอกสงัดจะเป็นที่นับถือในหมู่ทหาร แต่การเป็นทหารเรือเป็นสิ่งที่แปลกสำหรับการปกครองรัฐบาลทหาร ที่มักจะถูกปกครองโดยกองทัพบก โดยมีสัญญาณว่า หากรัฐประหาร 6 ตุลา เกิดขึ้นซ้ำไป 2-3 วัน ก็จะมีรัฐประหารอื่นที่เกิดขึ้นโดยผู้นำกลุ่มอื่น ที่มีผู้นำเป็นทหารบกเป็นส่วนใหญ่ การปลดพลเอกสงัดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2519 แสดงให้เห็นว่าเขา น่าจะเป็นผู้มีส่วนรู้เห็นกับการวางแผนรัฐประหารของอีกกลุ่มหนึ่ง ในขณะที่การย้ายพลโท วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ไปเป็นผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศญี่ปุ่น ก็แสดงถึงความห่วงใยของคณะปฏิรูปการปกครอง ที่ไม่ต้องการให้เกิดการปฏิวัติ ซ้อน⁷⁰

จากรายงานของอุปทูตอังกฤษภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา ระบุว่า การยึดอำนาจ เป็นไปโดยราบรื่น และเป็นไปตามแผนที่วางไว้แล้วอย่างไม่ต้องสงสัย อย่างไรก็ตาม ความล่าช้าก่อนที่จะมีการแถลงการณ์ของพลเอกสงัด ชลออยู่ ในเวลา 22.00 น. วันเดียวกัน ทำให้อาจสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า ทหารกลุ่มของเขาอาจไม่ใช่ส่วนหนึ่งของแผนการ แต่เข้ามาแทรกแซงเอง และก็เป็นไปได้อีกเช่นกันที่พวกเขาอาจได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว⁷¹

ส่วนในประเด็นว่า สหรัฐฯ มีบทบาทมากน้อยเพียงใดในกรณี 6 ตุลาฯ นั้น เอกสารบันทึกการประชุมของเจ้าหน้าที่ผู้กำหนดนโยบายของสหรัฐฯ ภายหลังจากที่เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ เกิดขึ้นแล้ว ก็ได้สะท้อนถึงแนวคิดของคิสซิงเจอร์ ที่ได้กล่าวแย้งอาเธอร์ ฮัมเมล (Arthur Hummel) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้านการเอเชียแปซิฟิกในขณะนั้น ที่กล่าวหาสหรัฐฯ ไม่ควรแสดงท่าทีที่ใกล้ชิดกับกลุ่มทหารที่ทำรัฐประหาร มากกว่ารัฐบาลประชาธิปไตยระบบรัฐสภา (“...I would not like to see us being conspicuously more pleasant to a coup group than we were to the parliamentary democracy”) คิสซิงเจอร์เห็นว่า จะต้องขึ้นอยู่กับว่าระบบนั้นๆ ปฏิบัติกับสหรัฐฯ อย่างไร เพราะรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของไทยนั้นไล่สหรัฐฯ ออกมา และสหรัฐฯ ก็จำเป็นต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศ

⁷⁰ NARA, AAD. Declassified/Released US Department of State EO Systemic Review, May 4, 2006, subject “The End of Democratic Experiment in Thailand,” Whitehouse to SECSTATE, October 14, 1976.

⁷¹ National Archives, FCO15./2194. Subject “Establishment of Military Govt.,” Bauer to Extott GPL. October 13, 1976.

เพื่อตอบสนองนโยบายของประเทศนั้น ๆ (“That depends on how they treat us. The parliamentary democracy threw us out. We conduct our foreign policy on the foreign policy of other countries”) อย่างไรก็ตาม บันทึกการประชุมครั้งนี้ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า สหรัฐฯ ได้เคลื่อนย้ายกำลังพลทั้งหมดออกจากประเทศไทยก่อนหน้านี้แล้ว รวมทั้งค่าธรรมเนียม และไม่มีความประสงค์ที่จะกลับมาใช้ฐานทัพในประเทศไทยอีก⁷²

เอกสารการประชุมของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ในวันที่ 18 ตุลาคม 2519 ได้ระบุว่า นายกรัฐมนตรีคนใหม่ของไทยคือ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้แถลงกฎ 4 ข้อที่สอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่เอกอัครราชทูต ชาร์ลส์ ไวท์เฮาส์ ได้เข้าไปพบนายพลที่เป็นผู้นำคณะปฏิวัติ ผู้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งผู้นำรัฐบาล จนกว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 22 ตุลาคม 2519 ทั้ง 4 ข้อนั้นสอดคล้องกับคำแนะนำของ คิสซิงเจอร์ โดยเริ่มจากการต่อต้านยาเสพติด ข้อ 2 ว่าด้วยการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน ข้อ 3 ว่าด้วยการขจัดความยากจน และข้อสุดท้ายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติซึ่งเป็นเพียงคำพูดกว้างๆ⁷³ และรายงานการประชุมครั้งต่อมาในวันที่ 26 ตุลาคม 2519 ระบุว่า ประเทศไทยมีการปรับปรุงโฉม (refurbished) รัฐบาลหลังการปฏิวัติให้เป็นรัฐบาลพลเรือน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจคือ ไม่มีความขัดแย้ง หรือการต่อต้านจากคนทั่วไป นอกจากพวกนักกิจกรรมหัวรุนแรงในมหาวิทยาลัย ดูเหมือนว่า ประชาชนไทยส่วนใหญ่จะพอใจที่มีการจัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็ง แต่กลับมีปัญหาในหมู่ทหารที่ทำการปฏิวัติเอง ซึ่งมีการวิ่งเต้นเพื่อแย่งชิงตำแหน่งกันอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ไม่มีการระบุที่ชัดเจนใด ๆ เกี่ยวกับท่าทีของสหรัฐฯ ในการให้การสนับสนุนผู้นำคนใดของไทยเป็นพิเศษ⁷⁴

⁷² DNSA, KT 02111, October 12, 1976.

⁷³ DNSA, KT 02113, October 18, 1976.

⁷⁴ DNSA, KT 02117, October 26, 1976.

สรุป

การที่รัฐบาลรักษาการของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เปิดโอกาสให้กระทรวงการต่างประเทศของไทยเข้ามามีบทบาทหลักในการนำเสนอท่าทีต่อสหรัฐฯ เกี่ยวกับกองกำลังและฐานทัพในประเทศไทย โดยยื่นข้อเสนอ 7 ข้อ ที่สหรัฐฯ ไม่สามารถยอมรับได้ ทำให้การดำเนินยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ในประเทศไทย ประสบปัญหาอย่างหนักในช่วงต้นปี 2519 แม้จะมีการเจรจาหารืออย่างต่อเนื่องระหว่างฝ่ายไทยและสหรัฐฯ แต่ก็มิได้นำไปสู่ข้อสรุปอันเป็นรูปธรรมใด ๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ให้แก่สหรัฐฯ ในการดำเนินยุทธศาสตร์ตามที่ได้วางไว้สำหรับช่วงปี 2519 คือ การรักษาค่ายรามสูรและกำลังพล รวมทั้งการตกลงกับรัฐบาลไทยเกี่ยวกับสิทธิในการที่จะเข้ามาใช้ฐานทัพอื่น ๆ ในประเทศไทยได้อีก เช่น การใช้ฐานทัพอยู่ตะเภาเป็นจุดจอดพักเติมน้ำมันสำหรับเครื่องบิน ที่บินลาดตระเวนระหว่างฐานทัพต่าง ๆ

ความล้มเหลวในการเจรจา ซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่การถอนทหาร และฐานทัพทั้งหมดของสหรัฐฯ ออกจากประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2519 ได้สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของการดำเนินยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในฐานะประเทศมหาอำนาจ ต่อประเทศชายขอบเช่นประเทศไทย ความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายนี้ ก่อให้เกิดความไม่พอใจกับผู้นำคนนโยบายของสหรัฐฯ อย่างมาก จนกระทั่งสะท้อนออกมาในรูปของการดำเนินนโยบายตอบโต้เพื่อทำให้ฝ่ายไทยรู้สึกถึงการกระทำของตนที่ก่อให้เกิดความเสียหาย กล่าวคือ สหรัฐฯ ได้ถอนกำลังทหารออกในส่วนที่ฝ่ายไทยต้องการให้คงอยู่ต่อไป และเปลี่ยนจุดยุทธศาสตร์ ที่แต่เดิมเคยใช้ฐานทัพในไทย ไปเป็นที่อื่น ดังระบุในรายงานการประชุมของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐฯ ในช่วงเดือนตุลาคม 2519 ว่า สหรัฐฯ ได้ดำเนินการเคลื่อนย้ายกองกำลัง และฐานปฏิบัติการที่เคยใช้อยู่ในประเทศไทยไปไว้ที่อื่นแล้ว ซึ่งแม้ว่าเอกสารที่ได้รับการเปิดเผยในขณะนี้จะมีได้ระบุชัดเจนว่าเป็นที่ใด แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่า สหรัฐฯ อาจย้ายกิจกรรมที่ต้องการดำเนินการโดยใช้ฐานปฏิบัติการในประเทศไทย ไปที่ประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นที่ตั้งของฐานทัพสหรัฐฯ เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ รวมทั้งหมู่เกาะคิเอโก การ์เซีย ในมหาสมุทรอินเดียแทน⁷⁵ แม้ว่าจะยังคงมีผู้นำบางกลุ่มในไทยที่ยังคงสนับสนุนให้สหรัฐฯ คงกำลังพลไว้ และใช้ฐานทัพเหล่านี้ต่อไป ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของพลตรีประมาณ อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย และรองนายกรัฐมนตรีในสมัยนายกรัฐมนตรีเสนีย์ ปราโมช ที่กล่าวว่า ฝ่ายทหารของไทยต้องการค่ายรามสูร และกล่าวว่าผู้ขับไล่สหรัฐฯ เป็นคอมมิวนิสต์ที่ต้องการให้ประเทศไทยอยู่อย่างโดดเดี่ยว⁷⁶

⁷⁵ “วันนี้.. 20 มิ.ย. วันสุดท้ายฐานทัพสหรัฐฯ,” ประชาธิปไตย (20 มีนาคม 2519) : 4.

⁷⁶ “ประมาณสวดผู้ขับสหรัฐฯ ตกเป็น ‘ทาสคอมฯ,’” ประชาธิปไตย (11 มิถุนายน 2519) : 1.